

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА
Філологічний факультет
Кафедра української літератури**

**СИЛАБО-ТОНІЧНІ ФОРМИ У ВІРШОВАНИХ ТВОРАХ
ВАСИЛЯ ГЕРАСИМ'ЮКА ТА ВИВЧЕННЯ ЙОГО ПОЕЗІЇ
У ЗЗСО**

**Кваліфікаційна робота
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)**

Виконала:

студентка II курсу, 601 групи
заочної форми навчання
спеціальності 014 Середня освіта
(українська мова та література)

Кушнір Станіслава Тадеушівна

Керівник:

доктор філологічних наук,
професор Бунчук Б.І.

До захисту допущено

на засіданні кафедри

протокол № ____ від _____ 2024 р.

Зав. кафедрою _____ доц. Валентин МАЛЬЦЕВ

Чернівці – 2024

Анотація

Кушнір С. Т. Силабо-тонічні форми у віршованих творах Василя Герасим'юка та вивчення його поезії у ЗЗСО. – На правах рукопису. – Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2024. 77 с.

У магістерській роботі досліджено силабо-тонічні форми у віршованих творах В. Герасим'юка. Матеріалом для дослідження стала збірка вибраного «ANNO АФИНИ» (2016, друге видання). Здійснено огляд літературознавчих праць, присвячених версифікації В. Герасим'юка. Віршознавчий аналіз віршованих творів проведений у аспектах метрики та ритміки. Структури силабо-тонічних творів поділено на монорозмірні та різнорозмірні. Подано методику вивчення поетичності творчості В. Герасим'юка у ЗЗСО.

Ключові слова: література, поезія, поетика, віршування, метрика, ритміка, строфіка, римування, методика вивчення.

Summary

Kushnir S. T. Syllabo-tonic forms in the poetic works of Vasyl Gerasimyuk and the study of his poetry in IGSE. – On the rights of the manuscript. – Yuriy Fed'kovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, 2024. 77 p.

In the master's thesis syllabic-tonic forms in the poetic works of V. Gerasimyuk. The material for the research was a collection of selected "ANNO ATHINA" (2016, second edition). A review of literary works dedicated to the versification of V. Gerasimyuk was carried out. The poetic analysis of poetic works was carried out in terms of metrics and rhythms. Structures of syllabic and tonic works are divided into monodimensional and multidimensional. The method of studying the poetics of V. Gerasimyuk's work in IGSE is presented.

Key words: literature, poetry, poetics, verse, metric, rhythm, strophe, rhyming, study method.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Станіслава КУШНІР

(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ І. ДВОСКЛАДОВІ РОЗМІРИ В ПОЕЗІЇ В. ГЕРАСИМ'ЮКА.....	8
Висновки до розділу І.....	25
РОЗДІЛ ІІ. ТРИСКЛАДОВІ РОЗМІРИ ТА ІНШІ СИЛАБО-ТОНІЧНІ ФОРМИ В ПОЕЗІЇ В. ГЕРАСИМ'ЮКА.....	26
Висновки до розділу ІІ.....	55
РОЗДІЛ ІІІ. ВИВЧЕННЯ ЛІРИКИ В. ГЕРАСИМ'ЮКА В ЗЗСО	56
Висновки до розділу ІІІ.....	70
ВИСНОВКИ	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	74

ВСТУП

Актуальність теми і стан її наукової розробки. Василь Герасим'юк – один із найзначніших українських поетів. Разом зі старшими побратимами – Д.Павличком, Ліною Костенко, І.Драчем, М.Вінграновським, Б.Олійником – однолітками та молодшими авторами – І.Римаруком, І.Малковичем, Оксаною Забужко, Ю.Андруховичем, С. Жаданом – він гідно репрезентує вітчизняне мистецтво віршованого слова кінця XX – початку XXI століття.

В.Герасим'юк – автор низки чудових поезій, що утвердилися у свідомості читачів: “Я промчався тунелем тих літ”, “Осінні пси Карпат”, “Чомусь рішили: суцї значить суче...”, “Коса”, “Прийшли вночі: твій, діду, син умер...”, “Серпень за старим стилем”, “Де гуцули?” та ін.

Уже перша збірка Василя Герасим'юка “Смереки” (1982) здобула схвальні відгуки (Людмила Таран). Художня картина наступної книги “Потоки” (1986) досить детально висвітлена у розвідці В. Івашка “Сам підведися ...”. Наступні збірки – “Діти трепети” (1991), “Космацький узір” (1989), “Осінні пси Карпат. Із лірики 80-х”. (1998) – позитивно сприйняли такі критики та літературознавці, як М. Василенко, А. Дністровий, В. Моренець. Вже тоді робилися спроби окреслити, систематизувати поетичний світ автора, проаналізувати художній стиль та написати творчий портрет Василя Герасим'юка. Найбільше статей, публікацій, наукових розвідок викликала книжка “Поет у повітрі” (2002), за яку автору присуджено премію імені Т.Г.Шевченка. Найповніший аналіз символічних та етнічних елементів у творчості Герасим'юка здійснив К. Москалець у статтях “Гуцулія. Осінній архіпелаг” та “Навіщо поет у повітрі?”, цікаве висвітлення окремих аспектів лірики поета подали М. Лазарук, Т. Кремінь, В. Карвацький, С. Кирилук, Ю. Ковалів, В. Базилевський. Надзвичайно глибоко розглянув поезію В. Герасим'юка І. Дзюба у передмові до книги поета “Була така земля”. Маємо також монографію Л. Кісельової “Поетика й ідеологія міфу Василя Герасим'юка ” (2016). Однак поза серйозною увагою дослідників опинився один з важливих складників художності віршів Василя Герасим'юка – версифікація, або віршування. Вкраплення міркувань

про силабо-тоніку поета засвідчено у працях В. Афанасьєвої [20; 21].

Здійснення комплексного вивчення версифікації поезії Василя Герасим'юка, увиразнює знання його художньої системи, доповнює історію української літератури кінця XX – початку XXI століть, а також відкриває певні перспективи для поглиблення наукового осягнення окремих питань з теорії літератури.

Об'єктом дослідження стали ліричні вірші Василя Герасим'юка, які склали його збірку вибраного «ANNO АФИНИ» (2016).

Предметом дослідження є віршування В.Герасим'юка.

Мета роботи – вивчити силабо-тонічне віршування В.Герасим'юка.

Реалізація мети передбачає розв'язання таких завдань:

- розглянути праці дослідників, у яких бодай частково сказано про склад поетичної мови В.Герасим'юка, окремі питання віршування поета;
- проаналізувати двоскладові та трискладові розміри у силабо-тонічному віршуванні В. Герасим'юка;
- з'ясувати особливості інших, крім двоскладових та трискладових розмірів, силабо-тонічних форм поета (поліметричні конструкції, поліморфні вірші).

Теоретико-методологічну основу роботи склали традиційні і сучасні підходи до вивчення літературних явищ. Робота базується на літературно-теоретичних працях В. Домбровського, І. Качуровського, Н. Костенко, В. Пахаренка, Б. Бунчука, підручниках А. Ткаченка, О. Галича, П. Волинського, Д. Загула та інших вітчизняних та зарубіжних дослідників.

Для розв'язання поставлених завдань застосовано такі **методи**: статистичний та порівняльно-типологічний.

Наукова новизна роботи. Магістерська робота є першим дослідженням віршування В. Герасим'юка як окремо взятої проблеми.

Теоретичне значення магістерської роботи. Висвітлення деяких питань віршування В. Герасим'юка є певним внеском у вивчення особливостей розвитку сучасного літературного процесу.

Практичне значення магістерської роботи полягає у тому, що її результати можуть бути використані у подальшому науковому дослідженні творчості

В.Герасим'юка, при викладанні окремих тем курсів історії та теорії літератури у ВНЗ, спецкурсів і спецсемінарів, у дипломних і курсових роботах а також можуть скласти основу літературного портрета письменника. Окремі положення праці можуть бути використані при вивченні поезії В. Герасим'юка у ЗЗСО.

Структура і обсяг роботи. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаної літератури.

У роботі вжиті такі скорочення:

Я – ямб;

Х – хорей;

Д – дактиль;

Амф – амфібрахій;

Ан – анапест;

Я5 – п'ятистоповий ямб;

Я 6565 – шести- і п'ятистоповий ямб;

Дк – дольник;

А,В,С,Д... – жіночі рими;

а,в,с,д ... – чоловічі рими;

а',b',c',d'... – дактилічні рими;

п / сх – позасхемний наголос;

зр / наг – зрушення наголосу;

атон – атонація.

РОЗДІЛ I

ДВОСКЛАДОВІ РОЗМІРИ В ПОЕЗІЇ В. ГЕРАСИМ'ЮКА

Аналіз двоскладових розмірів в поезії здійснюємо у двох аспектах: метрики та ритміки.

Метрика – розділ віршознавства (наука, яка вивчає поетичний твір в аспекті його ритмічної структури), що розглядає віршований твір щодо елементів виміру його ритму – метрів. Такими метрами є склад, стопа, наголос та інші фонетичні елементи вірша.

Ритміка вивчає реалізацію того чи іншого метра в рядкові поетичного твору і у віршованій структурі загалом. Вона встановлює розмір вірша, досліджує всі видозміни ритму, виявляє характер ритму того чи іншого метра.

Віршований ритм базується на поєднанні ритму рядків (версів) та внутрірядкового ритму.

У залежності від особливостей мови та історичних обставин у поезії побутують різні системи віршування, базовані на принципах утворення внутрірядкового ритму. В українській літературі відомі такі системи віршування: силабічна (базована на повторенні складів), силабо-тонічна (укладена на основі повторення стоп – поєднання певної кількості наголошених та ненаголошених складів) та тонічна або акцентна (заснована на лічбі наголосів).

Окремі дані про силабо-тонічні форми у поезії В. Герасим'юка подала В. Афанасьєва в статті „Тенденції українського дольника 1980 – 1990-х рр..”, що увійшла до колективної монографії „Український дольник” (2013). Дослідниця здійснила підрахунки на основі збірок “Потоки” (1986), “Космацький узір” (1989), “Діти трепети” (1991). На її думку, класичні розміри становлять 67,69 %, серед яких хорей займає 6,77 %, ямб – 40,62 %, дактиль – 1.85 %, анапест – 6,46 % [21, с. 247].

Поетичну збірку вибраного В. Герасим'юка “ANNO АФИНИ” (2023, видання друге) склали 176 віршованих творів. За належністю до систем віршування вони поділяються так: 104 (59 %) – силабо-тонічні; 72 (41 %) – тонічні або акцентні.

і шкіра,

і словник” [с.92].

U _ U _ U U U _

У 40-рядковій поезії такий верс становить 2,5 %.

Віршознавчі поділяють ямбічні чотиристоповики щодо особливостей ритму на два види: з „архаїзаторською” тенденцією (перша стопа більше наголошена, ніж друга, сильніша) та з „традиційною” тенденцією (друга стопа сильніша від першої) [44, с.161].

У В. Герасим'юка переважають чотиристоповики з „архаїзаторською” тенденцією.

Такий вид ритму Я 4 характерний для віршів “Запахли яблука у сіні...”, “Досвітні душі” та “Є різні ватри. Є ватрі...”. Наведемо першу з перелічених поезій з ритмічною схемою:

„Запахли яблука у сіні –

U _ U _ U U U _ U

на молодість, на перший гріх.

U _ U U U _ U _

Містечка галицькі осінні.

U _ U _ U U U _ U

Є щось феллінівське у них.

U _ U _ U U U _ U

Когось повік не розшукати.

U _ U _ U U U _ U

Губити щось, як божий дар.

U _ U _ U _ U _

На обрії стоять Карпати.

U _ U U U _ U _ U

Горять ліси. Гуде базар” [с.70].

U _ U _ U _ U _

Наголошеність стоп у вірші така: 100% – 75% – 80% – 100%. У поезії „Досвітні душі”: 90% – 75% – 65% – 100%, у творі „Є різні ватри. Є ватрі...” – 86% – 71% – 52% – 100%.

Двом віршам з ритмом ямбічного чотиристоповика – „Поезіє, порятувала...” та „Немає тільки в потойбічній...” – властива тенденція до „традиційного” ритму. Твір „Поезіє, порятувала...” з ритмічною схемою виглядає так:

„Поезіє, порятувала

U _ U U U U U _ U

ти плоть мою не раз, не два.

U _ U _ U _ U _

сильніша за неї; нарешті, 5-стопові вірші зі спадним (англійським) ритмом, за якого слабка II стопа така ж, як і III, або сильніша за неї [44, с.169].

Двадцять вісім Герасим'юкових віршів з розміром ямбічного п'ятистоповика (16% від усіх) мають альтернований ритм. Як приклад наведемо знамениту поезію ще молодого тоді автора про Довбуша та її ритмічну схему:

“Чомусь рішили: суці, значить – суче.	У_У_У_У_У_У_У
І склали пісню – душу відвели.	У_У_У_У_У_У_У
А вже мені від того, Орфенюче ,	У_У_У_У_У_У_У
побільшало і слави, і хвали.	У_У_У_У_У_У_У

Хтось вип'є, заспіває і заплаче	У_У_У_У_У_У_У
над тим, як через Кути на Космач	У_У_У_У_У_У_У
мене вела не слава, Баюраче...	У_У_У_У_У_У_У
Але кого тепер зупинить плач?	У_У_У_У_У_У_У

І доспівають... Вмер він через суку –	У_У_У_У_У_У_У
слова креснуть, немов топірці ті,	У_У_У_У_У_У_У
що піднятий на них я, Орфенюку,	У_У_У_У_У_У_У
понад комори наші золоті.	У_У_У_У_У_У_У

Ще пісня буде. Ви ще є. У плесо	У_У_У_У_У_У_У
небес космацьких я іще не впав.	У_У_У_У_У_У_У
Я тільки запитав себе: “Олексю,	У_У_У_У_У_У_У
а як би ти у ратуші вмирав?..” [с.46].	У_У_У_У_У_У_У

Наголошеність стоп: 87,5 – 62,5 – 100 – 31,25 – 100. Маємо сильні (частіше наголошувані першу, третю та п'яту стопи).

До ямбічних п'ятистоповиків з висхідним (французьким) ритмом уналежнюємо структури трьох (1,7% від усіх віршів) поезій: „Прийшли вночі... Твій, діду, син умер...”, „Могур: сонет” та „Бібліофаг-естет, а ще – поет...”. Наведемо три перші строфи та їх ритмічні схеми одного з кращих творів поета,

присвяченого поетичному побратимові В.Герасим'юка – Ігореві Римаруку:

"Прийшли вночі. "Твій, діду, син умер. 0_0__0_0_ п/сх. (III)

Потрафив у скалу – лежить в потоці. 0_000_0_0_0

Не міг тікати. Спершу кинув гвер". 0_0_0_0_0_

Старий не відповів: "Заходьте, хлопці..." – 0_000_0_0_0

він їх не знав, а може, не впізнав. 0_0_0_000_

Але ввійшли у хату, бо намокли 000_0_000_0

в потоці тому. Сіли і замовкли. 0_0_0_000_0

"Ви з Космача чи з Брустур?" – 000_0_0_ ЯЗ

"Ми з облав. _0_ Х2

У піч усе, що видів, замуруй. 0_0_0_000_

Клятьби отецькі замуруй у грудях. 0_0_000_0_0

Прости нас, діду, виплачяся на людях. 0_0_0_000_0

Як худобину, душу не гайтуй" [с.62]. 000_0_000_

Наголошеність стоп відображає висхідний ритм: 75 – 81 – 88 – 44 – 100.

Слабка (менше наголошувана) друга стопа сильніша ніж перша.

П'ятистоповики зі спадним (англійським) ритмом характерні для поетичних творів „Я не повірю...”, „І строфи переставиш, як валізи...”, „Оглядаючись”, „Осінні пси Карпат”, „...немов поставив Гамлета. І вкотре...”, „Я жив у пні обпаленім, як вуж...”, „Елегія до Ольги”, „Повторюєш щоразу: не роби...” (4,54% від усіх віршів). Наведемо три перші строфи з ритмічними схемами одного з поетичних шедеврів В.Герасим'юка – вірша „Осінні пси Карпат”:

„Іду – немов траву чиюсь толочу – 0_0_0_0_0_0

Отак мені. Не погляд і не зойк 0_0_0_000_

з гущавини. Та озирнутись хочу, 0_0000_0_0_0

поглянути на слід бодай разок. 0_000_0_0_

Не видно сліду. Не крадуться тіні. 0_0_000_0_0

Ніхто не скочить... І – по рукоять! 0 _ 0 _ 0 _ 0 0 0 _
 Але я знаю: є ще пси осінні – 0 _ 0 _ 0 _ 0 _ 0 _ 0
 Вони мене почули і не сплять. 0 _ 0 _ 0 _ 0 0 0 _

Не виють. Не печуть небесні схили. 0 _ 0 0 0 _ 0 _ 0 _ 0
 Отари не женуть – то відійшло. 0 _ 0 0 0 _ _ 0 0 _ зр.нп (IV)
 Верхи їх відпустили й побіліли – 0 _ 0 0 0 _ 0 0 0 _ 0
 вже був мороз. Вже вкуталось село” [с.38]. 0 _ 0 _ 0 _ 0 0 0 _

Стопи у цій поезії наголошені так: 96 – 72 – 71 – 50 – 100. Слабка друга стопа частіше наголошена ніж третя. Маємо спадний (англійський) ритм.

Шестистоповий цезурований ямб у В. Герасим'юка представлений лише одним (0,6%) віршем „Стараєшся для них. Тож не спіткнись на римі...”. Наведемо поезію та її ритмічну схему:

„Стараєшся для них. Тож не спіткнись на римі.
 Вони простять усе, а спотикнешся – ні.
 Вони такі свої. Вони такі ранимі.
 І найрідніші в рідній стороні.

Ти знаєш їх порив, гірку душевну вроду,
 їх золоті лоби, їх золоті чуби...
 Не вірять, коли ти без племені і роду,
 і давньої журби, і давньої злоби.

Бо ждуть. Хоч трішечки б орнаменту і крику.
 Не слова. Не мовчання. Не тебе.
 Не душу з-під поли – безродну, напівдику
 в столітті, що на тонкощі скупе.

В тобі таки живе маленький Мартін Іден,
 і ти себе, як міг, коректно переміг.

Вони за тебе. Всі і скрізь. Ти їм потрібен.

Кому іще потрібен ти, крім них? ” [с.103].

У_У_У_У_„У_У_У_У_У

У_У_У_У_„У_У_У_У_У

У_У_У_У_„У_У_У_У_У

У_У_У_У_У_У_У_У_У_У Я5

У_У_У_У_„У_У_У_У_У

У_У_У_У_У_„У_У_У_У_У

У_У_У_У_У_„У_У_У_У_У

У_У_У_У_У_„У_У_У_У_У

У_У_У_У_У_„У_У_У_У_У

У_У_У_У_У_У_У_У_У_У Я5

У_У_У_У_У_„У_У_У_У_У

У_У_У_У_У_У_У_У_У_У Я5

У_У_У_У_У_„У_У_У_У_У

У_У_У_У_У_„У_У_У_У_У

У_У_У_У_„_У_У_У_У_У

У_У_У_У_У_У_У_У_У_У Я5

Специфіка шестистопного цезурованого ямба у В. Герасим'юка – наявність у тканині рядків Ябц. п'ятистопових версів. У цьому вірші рядки Я5 становлять 25%. Отже, 75% шестистопових версів дають можливість визначати розмір цього вірша як Ябц.

Віршознавці розрізняють у ямбічному шестистоповикові два види ритму: симетричний (наявність постійної чоловічої цезури на третій стопі) та несиметричний [24, с.98]. В аналізованому вірші майже у всіх версах, за винятком 9-го, засвідчено чоловічу цезуру на третій стопі. Отже, маємо структуру шестистопового цезурованого ямба з симетричним ритмом.

Дев'ять віршів (5,1%) збірки характеризуються ямбічною різнорозмірною формою. Вони поділяються на врегульовані та неврегульовані різностоповики. Кількість віршів зі врегульованими різностоповими формами – 4 (2,3%). У свою

нога різьблена, гола.

У _ У _ У _ У

Йде сніг – немов під гору йде –

_ _ У _ У _ У _ п/сх (II)

ледь дише, хоч безплотний,

У _ У _ У _ У

і палець на уста кладе,

У _ У _ У _ У _

як знак мерця холодний.

У _ У _ У _ У

О ні, то холод родовий.

У _ У _ У _ У _

А в ньому серцю легше.

У _ У _ У _ У

Йде перший сніг на поклик мій.

У _ У _ У _ У _

Такий, можливо, вперше” [с.146].

У _ У _ У _ У

Друга група неврегульованих різнорозмірних ямбічних форм представлена п'ятьма (2,8% від усіх віршів) творами. Три поезії – „Не віриться, що ти застав полотна...”, „І кінь тебе поніс через потік...”, „Вже чув цей сміх...” – мають розмір Я1-5. Наведемо поезію „Вже чув цей сміх...”:

„Вже чув цей сміх

У _ У _ Я2

на пагорбах моїх.

У _ У _ У _ Я3

В якому сні?

У _ У _ Я2

В яким тисячолітті?

У _ У _ У _ Я3

Чий вишкір?

_ _ У Я1 п/сх

Залишився тільки сміх.

У _ У _ У _ Х4

Цей регіт.

У _ У Я1

Поза часом.

У _ У _ Х2

Ніби в міті

_ У _ У Х2

Розкотисто рокоче з висоти,

У _ У _ У _ У _ У _ Я5

з проваль гуде, але на дні самому

У _ У _ У _ У _ У _ Я5

шепочуть губи стулені: прости.

У _ У _ У _ У _ У _ Я5

І видихають пагорби: нікому” [с.251].

У _ У _ У _ У _ У _ У _ Я5

Перша строфа поезії – дев'ятирядковий верс, це, фактично, катрен, рядки якого поділені на частини – рядки зі стилістичною метою.

Дві поезії характеризуються розміром Я5-6. Це – „Вінок тобі плетуть. І ти підходиш тричі” та „Заклинання”. Наведемо вірш „Вінок тобі плетуть. І ти підходиш тричі” та його ритмічну схему:

„Вінок тобі плетуть. І ти підходиш тричі.

Ти – молода. Ти тричі підійдеш.

Заквітчаний твій кінь. Тебе троїста кличе.

Мовчать цимбали – плаче срібна креш.

Ти – молода. Іди. Заграли барвінкову.

І заспівали сиві газдині’.

Розламаного калача підкову

у тіні диму подаруй мені.

Весільний кінь біжить. Шепоче на потоці.

Весільна жовта мла. Ранкова мла століть.

Тут небеса горять. А там, на тому боці –
смереки. Корінь в корінь. Віть у віть” [с.251].

У _ У _ У _ „ У _ У _ У _ У Я6

_ У У _ „ У _ У У У _ Я5 зр/наг (І)

У _ У У У _ „ У _ У _ У Я6

У _ У _ У „ _ У _ У _ Я5

_ У У _ У _ „ У _ У У У _ У Я6 зр/наг (І)

У У У _ У _ „ У У У _ Я5

У _ У У У У У _ У _ У Я5

У _ У _ У У У _ У _ Я5

У _ У _ У _ „ У _ У У У _ У Я6

У _ У _ У _ „ У _ У _ У _ Я6

_ У У _ У _ „ У _ У _ У _ У Я6 зр/наг (І)

У _ У _ У _ У _ У _ Я5

Половина рядків цього вірша – п'ятистопові; половина – цезуровані шестистоповики. У „Заклинанні” засвідчено тенденцію до упорядкованості п'ятистопових та шестистопових ямбічних рядків. Перша, друга та шоста строфи поезії мають розмір Я 6, 5, 6, 6. Наведемо останню, шосту строфу вірша та її ритмічну схему:

„Тому тремтить зоря, тому при ній тремтить,
як стежка в лісі, птах у сновидінні.

Любов нехай не спить! Як ліс любов не спить,
як Бог не спить, як смерть у сонячнім промінні ” [с.215].

У _ У _ У _ „ У _ У _ У _ Я6

У _ У _ У „ _ У У У _ У Я5

У _ У _ У _ „ У _ У _ У _ Я6

У _ У _ У _ „ У _ У У У _ У Я6

Однак у третій, четвертій та п'ятій строфах, розмір, визначений у початкових катренах, порушено: III строфа – Я6, IV строфа – Я6, 5, 6, 5, V строфа – Я5, 5, 6, 5. Тому й кваліфікуємо розмір цього твору як Я5-6. Загалом частка п'ятистопових рядків – 33,3%; решта – удвічі більше – цезуровані шестистоповики.

Хореїчних поезій у збірці вибраного В. Герасим'юка, у порівнянні з ямбічними, значно менше – 9 (5% від усіх віршів). Більшість із них – 8 (4,5%) – монорозмірні. Всі вони мають форму хореїчного п'ятистоповика.

Сім із них характеризуються „чистотою” ритму, лише у поезії „Балада (II)” засвідчено один іншометричний та три іншорозмірні рядки (18% від усіх версів твору). „Балада (II)” розпочинається катреном Х5 з римуванням АВАВ:

„Прокажені, брате. Колокільця У _ У _ У _ У _ У

знов озвались...

Застеляй столи. _ У _ У _ У _ У _

Скрізь ніде нікого. Ліс і сніг.

_ _ _ _ _

Пахне хвоя. Пахне, доки втягне

_ _ _ _ _

в коло тіней, мстивих і сумних,

_ _ _ _ _

літургійне тло старообрядне.

_ _ _ _ _

А тобі забаглось коляди!

_ _ _ _ _

А тобі забаглось товариства!

_ _ _ _ _

Вік минув, як замело сліди

_ _ _ _ _

і втекла на санях доля бистра.

_ _ _ _ _

Це життя минає чи тремтить

_ _ _ _ _

промінь зірки в смеречини в жмені?

_ _ _ _ _

Наче бинда сріберна за віть

_ _ _ _ _

зачепилась на скаку шаленім.

_ _ _ _ _

Це тобі й залилося: про все

_ _ _ _ _

нагадати, душу прив'язати

_ _ _ _ _

до зорі, що коляду спасе,

_ _ _ _ _

кинуту у хащі, як за грати.

_ _ _ _ _

По-сирітськи пахне хвойний ліс,

_ _ _ _ _

пахне в саяві місячнім дорога.

_ _ _ _ _

Сніг тріщить, згоряючи, як хмиз,

_ _ _ _ _

не пече, коли шепочеш: Ольга” [с.105].

_ _ _ _ _

Акцитуація стоп у версах цієї поезії така: 50 – 88 – 79 – 42 – 100. Стопна наголошуваність у вірші „Балада (II)”: 44 – 100 – 83 – 72 – 100.

Творів з архаїзаторською тенденцією у хореїчному п’ятистоповику значно більше – 6. Їх можна поділити на дві підгрупи: а) поезії, у структурі яких III стопа сильніша від II, але I залишається слабкою (це наче початки архаїзаторської

тенденції); б) вірші, в структурі яких третя стопа сильніша від II, а перша стопа – сильна.

До першої ритмічної підгрупи зараховуємо структури поезій „Листя впало, зникли імена...” та „На весіллі раптом заголосять...”. Наведемо першу з них разом з ритмічною схемою:

„Листя впало, зникли імена,	_ _ _ _ _
Дні лишились – теплі, жовтороті.	_ _ _ _ _
Пісня ні весела ні сумна,	_ _ _ _ _
ніби так забаглося природі,	_ _ _ _ _
а не слову й музиці... тому	_ _ _ _ _
нас колише колія зелена.	_ _ _ _ _
В погляді твоїм, як у диму,	_ _ _ _ _
обернувся голос той до мене.	_ _ _ _ _
Пісня ні весела ні сумна...	_ _ _ _ _
Та коли гойднуло руки, плечі,	_ _ _ _ _
все ж була, як ця земля, – одна,	_ _ _ _ _
де любов немислима, як втеча.	_ _ _ _ _
І тому не чуть коліс...тому	_ _ _ _ _
ти недалній голос віддаляла.	_ _ _ _ _
В погляді чужому... у диму	_ _ _ _ _
колієчка вже си похитала” [с.33].	_ _ _ _ _

Акцентуація стоп у цьому вірші така: 63 – 75 – 100 – 19 – 100. Стопна наголошуваність у творі „На весіллі раптом заголосять...”: 53 – 82 – 88 – 41 – 100.

До другої ритмічної підгрупи вналежнюємо структури таких поезій: „Пахнуть сіном київські дахи...”, „Лубок „ПАРТИЗАНКА” (косівська торговиця, початок 70-х)”, „Потоплений час”. Наведемо поезію „Пахнуть сіном київські

дахи...” та її ритмічну схему:

„Пахнуть сіном кийвські дахи.	_ _ _ _ _
Тепла ніч. Обличчя друга – тепле.	_ _ _ _ _
Що ти наговорюєш на себе!	_ _ _ _ _
Скульптор усміхається: „Страхи...”	_ _ _ _ _

Може, й справді весело, коли	_ _ _ _ _
вже за тридцять, а на серці ранок.	_ _ _ _ _
Пам’ятник. Один. Василь Стефаник.	_ _ _ _ _
Й задуми старі, як постолі.	_ _ _ _ _

Ох, перебродило!.. Вище стріх	_ _ _ _ _
заливало й... виплеснуло Бога.	_ _ _ _ _
А лишилось, як вина старого,	_ _ _ _ _
небагато – тільки для своїх” [с.41].	_ _ _ _ _

Акцентуація стоп у цьому творі така: 67 – 58 – 83 – 42 – 100. Стопна наголошуваність в інших віршах: „Кроки на смерековім помості”: 90 – 60 – 100 – 35 – 100, „Лубок „ПАРТИЗАНКА” (косівська торговиця, початок 70-х)”: 71 – 67 – 100 – 50 – 100; „Потоплений час”: 70 – 70 – 90 – 37 – 100.

Розмір Х 1-5 характерний для вірша „Аркуш льоду. Лід. А де ж ріка?”.

Поезія розпочинається катреном Х5 з римуванням аВВа:

1. „Аркуш льоду. Лід. А де ж ріка?	_ _ _ _ _	X5
2. Ополонка, дівчино, як рана.	_ _ _ _ _	X5
3. Дівчино, ранкова і кохана.	_ _ _ _ _	X5
4. Дівчино, усміхнена така.	_ _ _ _ _	X5

У наступному катрені (уявному) рядки поділено на дві та три частини, які записані як окремі самостійні верси (іншорозмірні та іншометричні):

5. Ти не плач.	_ _ _	X2
6. Ці коні мудрі – страх:	_ _ _ _	Я3
7. чують-бо.	_ _ _	X2

8. Стоять собі, червоні.	У _ У _ У _ У	ЯЗ
9. Де ж ріка?	_ У _	X2
10. Ой коні мої, коні,	У _ У _ У _ У	ЯЗ
11. з білими	_ У У	X1
12. снігами	У _ У	Я1
13. на боках.	У У _	X2

Катрен постає як дев'ятивірш з багатьма неримованими версами. В останній строфі продовжено застосування того ж принципу поділу другого та третього уявних рядків Х5 на дві або три частини.

14. Лід. Ворожа куля не втіка –	_ У _ У _ У У У _	X5
15. в грудях	_ У	X1
16. заховалась	У У _ У	X2
17. від погоні.	У У _ У	X2
18. В ополонці серця	У У _ У _ У	X3
19. тонуть коні,	_ У _ У	X2
20. дівчино, усміхнена така” [с.85].	_ У У У _ У У У _	X5

Катрен постає як семивірш з п'ятьма іншорозмірними та чотирма неримованими рядками. У всіх випадках поділ рядка Х5 на частини зумовлений стилістично.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ I

Двоскладові розміри в поезії В. Герасим'юка (ямбічні та хореїчні) розглянуто у двох аспектах: „чистоти” ритму (відсутність рядків іншого метра, іншого розміру, версів з позасхемними наголосами та зрушеннями наголосу) і належності до певного виду ритму.

У поета переважають вірші з „чистим” ритмом та з монорозмірними структурами: Я4, Я5, Я6ц., Х5. Щодо видів ритму, то в ямбічних чотиристоповиках переважають твори з „архаїзаторською” тенденцією (І стопа сильніша від ІІ); у п'ятистопових ямбічних структурах домінують ті, що мають альтернований ритм (сильні І, ІІІ, V стопи), на другій позиції – твори зі спадним ритмом (слабка ІІ стопа частіше наголошена, ніж ІІІ), найменше п'ятистопових ямбічних поезій з висхідним ритмом (слабка ІІ сильніша ніж І); в ямбічних шестистоповиках поета засвідчено четверту частину п'ятистопових версів. Ямбічний шестистоповик В. Герасим'юка належить до структур з „симетричним” ритмом (церуза на ІІІ стопі і, здебільшого, чоловіча).

Частка хореїчних віршів у порівнянні з ямбічними, значно менша. Більшість з них мають ритм п'ятистоповика. Серед Х5 переважають поезії з архаїзаторською тенденцією (ІІІ стопа сильніша від ІІ, І стопа слабка або сильна). Лише окремі хореїчні п'ятистопові твори мають традиційний альтернований ритм (сильні ІІ, ІІІ, V і слабкі І та ІV стопи).

РОЗДІЛ II

ТРИСКЛАДОВІ РОЗМІРИ ТА ІНШІ СИЛАБО-ТОНІЧНІ ФОРМИ В ПОЕЗІЇ В. ГЕРАСИМ'ЮКА

Трискладові розміри (дактилічні, амфібрахічні, анапестичні) та інші силабо-тонічні форми (поліметричний вірш, поліморфні структури) складають 41 твір (28,27 % від усіх віршів).

Дактилічна будова характерна лише для трьох поезій (1,7%). За структурою вони поділяються на монорозмірні та різнорозмірні форми. Монорозмірні дактилі представлені тристоповиком та п'ятистоповиком. Тристоповикову дактилічну будову має знаменита Герасим'юкова поезія „Що таке, мамо, Космач?”. Наведемо вірш та його ритмічну схему:

„– Що таке, мамо, Космач?	_ у у _ у у _
Скільки присілків у нього?	_ у у _ у у _ у
– Сину, це материн плач.	_ у у _ у у _
В неї немає нікого.	_ у у _ у у _ у
– Хто його, мамо, зіткнув?	_ у у _ у у _
Звідки воскової плити?	_ у у _ у у _ у
– Сину, це з жовтих отав.	_ у у _ у у _
Бог не велів їх косити” [с.85].	_ у у _ у у _ у

Звернемо увагу на „чистоту” ритму: відсутність атонацій та позасхемних наголосів.

П'ятистоповий дактиль характерний для структури поезії „Вперше, вдсяте і всоте прошу: пропади”, у якій частково відчувається відгомін вірша „Осінні пси Карпат”²:

„Вперше, вдсяте і всоте прошу: пропади.
А пропадаєш – шукаю сліди – вірю їм лиш.
Тільки й заняття мого, що шукати сліди –
так і римуєшся: доти живеш, доки скімлиш.

² „В ногах чийхось часом, як щеня заскімлиш...” [с.39].

Музика та, що спинила мене на краю,
впала в моїм Космачі, як блаженна, під коні.
Рим віроломства проламає груди і скроні.
Трепетну шию її розриваю і п'ю" [с. 200].

_ _ _ _ _

_ _ _ _ _ атон (I), п/сх (IV)

_ _ _ _ _

_ _ _ _ _ п/сх (IV)

_ _ _ _ _

_ _ _ _ _

_ _ _ _ _

_ _ _ _ _

Збільшення наголошеності у версах призводить до появи певних ритмічних збурень: атонації у другому рядку, позасхемних наголосів у другому та четвертому версах.

Різнорозмірна упорядкована форма представлена розміром Д4, 2, 4, 2. Вона властива структурі поезії „Чорні хлопці”, яка постала як своєрідний відгук поета на вірш В. Кухти про паву повстання. Наведемо першу графічно виділену строфу твору, що складається з двох катренів та її ритмічну схему:

„Пава на праве сідає плече _ _ _ _ _

в гільці весільнім. _ _ _ _ _

Що вона заповідає іще? – _ _ _ _ _ п/сх (I), атон (II)

ту, що на лівім. _ _ _ _ _

„Пава смеркання” – цю знаю, яка. _ _ _ _ _ п/сх (II)

Цю відімлію. _ _ _ _ _

Білого ти заквітчав румака. _ _ _ _ _

Айя, Василю” [с. 238]. _ _ _ _ _

В аспекті ритміки версів зацікавлюють п'ятий та сьомий катрени твору.
П'ятий:

„там чорні хлопці були і цвіли!..	_ _ ∪ _ ∪ ∪ _ ∪ ∪ _	п/сх (І)
Айя, хло’, айя!	_ ∪ _ _ ∪	п/сх (І)
Понатирали столи і стволи,	∪ ∪ ∪ _ ∪ ∪ _ ∪ ∪ _	атон (І)
й зникли, як згряя” [с. 238].	_ ∪ ∪ _ ∪	
Сьомий (заключний) катрен:		
„Пава світання в кривавім пірці.	_ ∪ ∪ _ ∪ ∪ _ ∪ ∪ _	
Не відіпрати.	∪ ∪ ∪ _ ∪	атон (І)
Чорними звалились ті хлопці. А ці?	_ ∪ ∪ _ ∪ ∪ _ ∪ ∪ _	
Як цих назвати?” [с. 239].	_ ∪ ∪ _ ∪	

Позасхемні наголоси та атонації засвідчено, переважно, в довгих, чотиристопових рядках. Удвічі рідше, але все ж з'являються вони в коротких, двостопових рядках. У решті катренів позасхемні наголоси та атонації відсутні.

На повторенні амфібрахічних стоп базується ритм версів 23 творів (13% від усіх віршів).

Амфібрахічні структури поета поділяються на монорозмірні та різнорозмірні.

Монорозмірних амфібрахічних творів – 16 (9%). Їх розміри – Амф3 та Амф5.

Амфібрахічні тристоповики характерні для будови трьох поезій – „Я знаю, від чого я гину”, „Балада (І)”, „Сад”. „Чистоту” ритму засвідчено лише у творі „Я знаю, від чого я гину” (відсутні іншометричні та іншорозмірні рядки та верси з позасхемними наголосами та атонаціями). Наведемо восьмирядкову поезію та її ритмічну схему:

„Я знаю, від чого я гину.	∪ _ ∪ ∪ _ ∪ ∪ _ ∪
В годину крикливу й глуху	∪ _ ∪ ∪ _ ∪ ∪ _
я крові чужої краплину	∪ _ ∪ ∪ _ ∪ ∪ _ ∪
не злижу, як звір, на снігу.	∪ _ ∪ ∪ _ ∪ ∪ _
Коли я прощаюся з вами,	∪ _ ∪ ∪ _ ∪ ∪ _ ∪
сухі облизавши уста,	∪ _ ∪ ∪ _ ∪ ∪ _

Якого ще, доки й навіщо потрібно терпіння?

Які колокіля про хвору ходу сповістять?” [с. 35].

У _ УУ _ УУ _ УУ _ УУ _ У

У _ УУ _ УУ _ УУ _ УУ _

У _ УУ _ УУ _ УУ _ УУ _ У

У _ УУ _ УУ _ УУ _ УУ _

У _ УУ _ УУ _ УУ _ УУ _ У

У _ УУ _ УУ _ УУ _ УУ _

У _ УУ _ УУ _ УУ _ УУ _ У

У _ УУ _ УУ _ УУ _ УУ _

У _ УУ _ УУ _ УУ _ УУ _ У

У _ УУ _ УУ _ УУ _ УУ _

У _ УУ _ УУ _ УУ _ УУ _ У

У _ УУ _ УУ _ УУ _ УУ _

Іншометричні, іншорозмірні рядки, утворені внаслідок розриву версів Амф5 зі стилістичною метою, та верси з позасхемними наголосами та атонаціями наявні у творах „Третій вірш” (один рядок Д2, один рядок Амф2, два рядки Амф3 + верси з поза схемними наголосами та атонаціями), „Ідуть прокажені. Леправі не можуть не йти...” (один рядок Д2, 1 – Амф3 + п/сх. + атон); „Паломник” (1 рядок – Тк5 + атон), „Зимарка в снігах. Тут опришки сумні зимували?” (1 рядок – Амф1, один рядок – Амф4 + п/сх); „Ідуть прокажені. Інакша в них нинішня путь” (1 рядок – Амф3, 1 рядок – Амф2 + п/сх). Наведемо перші 9 рядків поезії „Зимарка в снігах. Тут опришки сумні зимували?”:

1. „Зимарка в снігах.

Тут опришки сумні зимували?

2. Постаріли тут, у снігах...

Й розуміли – коли.

3. Над лісом стояли сніги.

А вовки завивали

4. ще вище.

І зорі в морози, немов постолі,

5. скрипіли.

6. Взувайся, легіню!

Й на лови, неборе!

7. Викрешуй вогню.

Перевір своє око і кріс.

8. Один на всі гори.

Пішли на мадьяри цімбори.

9. А ти зимувати

в пору полонинську заліз” [с. 48].

У _ У _ У _ У _ У _ У _ У _ У

У _ У _ У _ У _ У _ У _ У _

У _ У _ У _ У _ У _ У _ У _ У

У _ У _ У _ У _ У _ У _ У _

У _ У

Амф1

У _ У _ У _ У _ У _ У _

Амф4

У _ У _ У _ У _ У _ У _ У _

У _ У _ У _ У _ У _ У _ У _

п/сх (II)

У _ У _ У _ У _ У _ У _ У _

У трьох віршах з ритмом Амф5 – „Були вечори опівнічні – як давні листи...”, „Люблю мамин почерк. Слова її переповім...”, „Цю картку він вибрав за день чи за два до. А потім...” – наявні позасхемні наголоси та атонації. Лише позасхемний наголос засвідчено у поезії „Прийшов, привітав, і сказали, що вже по весіллю”, „Братові”, „ Не знаю, чому, де ходили ми юними – білі...”. Наведемо першу строфу з останнього з перелічених віршів:

„Не знаю, чому, де ходили ми юними – білі, –

співається: *білі там гори...* Ми тільки пройшли.

За нами земелі верхи голубіли, світліли,

як ті, кого ми полюбили і не розлюбили,
бо не полюбити їх і розлюбить не могли” [с. 25].

У _ У _ У _ У _ У _ У _ У

У _ У _ У _ У _ У _ У _

У _ У _ У _ У _ У _ У _ У _ атон (IV)

У _ У _ У _ У _ У _ У _ У _ атон (I) (III)

Амфібрахічні різностоповики представлені урегульованою та нерегульованими формами. Розмір Амф4, 2, 4, 2 властивий структурі поезій „Багато небесної сходить краси...”, „Не зло і не зломане в хащі крило...”, „Невже празниковий розходиться люд?”. Наведемо поезію „Багато небесної сходить краси...” з ритмічною схемою:

„Багато небесної сходить краси У _ У _ У _ У _ У _

на кичери лісі, У _ У _ У

на наші обійстя і наші ліси... У _ У _ У _ У _ У _

І тихо у лісі. У _ У _ У

Один прилітав на вогненнім коні У _ У _ У _ У _ У _

до нашої гражди: У _ У _ У

– Виходьте! Вже можна. Ви газди чи ні?! – У _ У _ У _ У _ У _

Ми й вийшли, як газди. У _ У _ У

Та на перехрестях земної путі У _ У _ У _ У _ У _ атон (I)

на білому світі У _ У _ У

ми не зрозуміли братів во Христі У _ У _ У _ У _ У _ атон (I)

й жили, як убиті. У _ У _ У

За нами стояли верхи, і ліси, У _ У _ У _ У _ У _

і зорі, і води. У _ У _ У

Багато небесної сходить краси У _ У _ У _ У _ У _

за гражду свободи” [с. 56].

∘ _ ∘ ∘ _ ∘

Подібна „чистота” ритму характерна також поезії „Не зло і не зломане в хащі крило...”. Розмір Амф4, 2, 4, 2 засвідчено у трьох перших катренах вірша „Невже празниковий розходиться люд?”. Останній катрен постає у такому вигляді:

„Купуй і молись	∘ _ ∘ ∘ _	Амф2
і повернеш колись	∘ ∘ _ ∘ ∘ _	Ан2
по зорях високих	∘ _ ∘ ∘ _ ∘	Амф2
у край, де пророки зійшлись.	∘ _ ∘ ∘ _ ∘ ∘ _	Амф3

Подивись,	∘ ∘ _	Ан1
що творять пророки!.. ” [с. 114].	∘ _ ∘ ∘ _ ∘	Амф2

Підкреслимо: поет трансформував останню строфу зі стилістичною метою.

Чотири невпорядковані амфібрахічні різностоповики поділяються на три підвиди.

1. Амф 1 – 6. Ця форма властива віршеві „Ну хто ж, як не Хорс, порозвіяв твої чорно-сині?”. Варто детальніше розглянути віршову композицію цієї поезії у зв’язку з тим, що вона відображає один з основних версифікаційних принципів В. Герасим’юка – урізноманітнення ритму. Наведемо вірш та його ритмічну схему повністю:

1. „Ну хто ж, як не Хорс, порозвіяв твої чорно-сині?
2. Й завмер, і роки прошмигнули,
3. й дивлюся – нема.
4. Скінчилось кіно – ти зіграла в сорочці зі скрині,
5. і згини на вічних полотнах стояли сторчма,

6. і в пам'яті закарбувалися – все поламали і стерли...
7. ні, крім чорно-синіх – їх визміїв Хорс!
8. Порозповивали безумні свої кримінали
9. і позаплітали – і смертному дивом здалось.

10. Що далі? А далі ти вийшла під білі вітрила!
 11. Невже на Стамбул? Розповий чорно-сині – і вже.
 12. Творила в сорочці зі скрині – ти що натворила?!
 13. Ми все перплутали. Хай тебе Бог береже.
14. Ти знаєш удосвіта храми, як знає черешня.
 15. Ти любиш цей край сновидінь. Ці одвічні жалі
 16. Розвіюєш танцем по світу і юно смієшся
 17. над нами й над тими, що ждуть свого часу в землі.

18. Ну ким, як не Хорсом, навіки відкинуті плечі,
 19. Розправлять для нас полотно – те, що знало ріку
 20. і пагорби знало. Прости, якщо можеш.
 21. Для втечі
 22. тобі
 23. я навмисно мелодію вибрав легку” [с. 169].

U _ UU _ UU _ UU _ _ U _ U п/сх (IV)

U _ UU _ UU _ U АХ 4 3

U _ UU _ Амф2

U _ UU _ UU _ UU _ UU _ U

U _ UU _ UU _ UU _ UU _

U _ UUUUUU _ UU „ _ UU _ UU _ U Амф6, атон (II)

_ _ UU _ UU _ UU _ Амф4, п/сх (I)

UUUU _ UU _ UU _ UU _ U п/сх (I)

UUUU _ UU _ UU _ UU _ атон (I)

_ _ UU _ UU _ UU _ UU _ U п/сх (I)

U _ UU _ UU _ UU _ UU _

У _ У У _ У У _ У У _ У У _ У

У _ У У _ У У _ У У _ У У _

У _ У У _ У У _ У У _ У У _ У

У _ У У _ У У _ У У _ У У _

У _ У У _ У У _ У У _ У У _ У

У _ У У _ У У _ У У _ У У _

У _ У У _ У У _ У У _ У У _ У

У _ У У _ У У _ _ У _ У У _

п/сх (III)

У _ У У _ У У _ У У _ У

Амф4

У _ У

Амф1

У _

Я1

У У _ У У _ У У _ У У _

Ан4

Основна форма вірша – катрени п'ятистопового амфібрахія з римуванням Ав Ав. На це автор вказує розміром 1-го, 7-го та 5 рядків I строфи, 3-й і 4-им версами II строфи, повністю III і IV строфами, 1-м, 2-м, 3-м, 6-м рядками V строфи. Розміром Амф 5 він розпочинає твір, ним же і завершує поезію. Однак такий ритм видається ліричному герою занадто простим. У останньому рядку поезії він, звертаючись до ліричної героїні поезії, констатує: „...я навмисно мелодію вибрав легку”. Ускладнення мелодії (урізноманітнення ритму) поет, крім інших (наприклад, фонетичних, синтаксичних), досягає двома версифікаційними способами.

а). Як уже зазначалося, В. Герасим'юк розриває поетичний рядок (у даному разі – Амф5) на кілька частин, які графічно постають як окремі верси (див. рядки 2-й; 3-й; 20-й; 21-й; 22-й і 23-й). Автор поділяє рядки зі стилістичною метою. Такий прийом використано у першій та в останній строфах, що створює враження своєрідного версифікаційного обрамлення.

б). Поет уводить у тканину пануючого розміру (у даному разі – Амф5) іншорозмірні рядки. Такими є верси 6-й і 7-й у другій строфі. Перемежовування

п'ятистопового амфібрахію шестистоповими версами помітила у трискладовиках Лесі Українки відома віршознавиця Н. Костенко [44, с. 188]. В. Герасим'юк іде в цьому напрямку далі, уводячи в контекст Амф5 короткі рядки (Амф 4).

2. Чергування рядків Амф 3 і Амф 4 (Амф 3-4) організовує ритм вірша „Ти співвітчизника скручуєш в ріг...”. Задля розуміння ритму поезії наведемо її повністю:

„Ти співвітчизника скручуєш в ріг,	_ _ _ _ _	Д4
немов так навчили батьки.	_ _ _ _ _	Амф3
Твій тато маржину любив та беріг,	_ _ _ _ _	Амф4
не йшов по траві навпрошки.	_ _ _ _ _	Амф3
Ти співвітчизника не врятував	_ _ _ _ _	Д4 атон (III)
в біді. Не врятуєш в бою.	_ _ _ _ _	Амф3
Твій тато найменше ягня підбирав	_ _ _ _ _	Амф4
і ніс під колиску твою.	_ _ _ _ _	Амф3
Ягня оживало! Для лагідних слів	_ _ _ _ _	Амф4
твої отверзались уста.	_ _ _ _ _	Амф3
Ти як міг забути?! Ти б очі підвів –	_ _ _ _ _	Амф4
воно на руках у Христа” [с. 8].	_ _ _ _ _	Амф3

Вірш планувався з λογαεδичною формою Д 4, Амф 3, 4, 3. Її було дотримано у I та II строфах. Однак, у III строфі перший рядок замість дактилічного стає амфібрахічним. Строфа змінює попередній ритм (33,3%). Тому й переосмислюємо попередню форму. Враховуючи, що два рядки дактилю становлять 16% від усіх версів, кваліфікуємо розмір вірша як Амф 3-4.

3. Розмір Амф 5-2 властивий поезіям „Я змалку боявся поганого ока” та „Хтось грає за лісом на скрипці. Спасіте його”. У даному разі цифри розміру виставляються не від меншої – до більшої. Цифра „5” підкреслює переважання п'ятистопових рядків.

Детальніше розглянемо форму вірша „Хтось грає за лісом на скрипці.

Спасіте його”:

1. „Хтось грає за лісом на скрипці. Спасіте його.

2. Чи скрипку з-за праліса чути?

Та швидше з могили.

3. То вічний був ліс.

4. В тому лісі потоки шуміли.

5. Вони відійшли в свою землю до роду свого.

6. Ми всі з того лісу. Нас тяжко шукав сатана.

7. Ми вийшли з потоків і впали з потоками в праліс.

8. Вони не дали нам піднятись,

9. там риба кусалась,

10. а в плесах, у курбалах Бог визирав – як з вікна.

11. Ви чуєте скрипку. Уперше з-за праліса чуť.

12. Лякає та музика тиха при лісі німому.

13. Він вибавив нас.

14. В наших жилах шумить його лють.

15. Та скрипку вже чути.

Заграла.

Бере по одному” [с. 124].

У _ У У _ У У _ У У _ У У _ Амф5

У _ У У _ У У _ У У _ У У _ У Амф5

У _ У _ _ Амф2 (II)

_ У _ У У _ У У _ У Ан3 п/сх (I)

У _ У У _ У У _ У У _ У У _ Амф5

У _ _ У _ У У _ У У _ У У _ Амф5 п/сх (I)

У _ У У _ У У _ У У _ У У _ У Амф5

У _ У У _ У У _ У Амф3

У _ У У _ У	Амф2
У _ У У _ У У _ У У _ У У _	Амф5
У _ У У _ У У _ У У _ У У _	Амф5
У _ У У _ У У _ У У _ У У _ У	Амф5
У _ У У _	Амф2
_ У _ У У _ У У _	Ан3 п/сх (І)
У _ У У _ У У _ У У _ У У _ У	Амф5

За принципом віршової будови твір нагадує структуру поезії „Ти співвітчизника скручуєш в ріг...”. Логаедична форма Амф 5, 5, 2, Ан 3, Амф 5 властива І та ІІІ строфам, де рядки Амф 2 та Ан 3 утворенні внаслідок чергування верса Амф 5. У ІІ строфі відбулося порушення стопності у 8-у рядку та зміна метра у 9-у. Строфа становить 33,3% від усіх строф поезії. Саме тому її визначаємо розмір цього твору як Амф 5-2.

У збірці вибраного В. Герасим'юка фіксуємо 11 (6,25% від усіх віршів) анапестичних творів. Шість із них (3,4%) – монорозмірні: п'ять (2,8%) – різнорозмірні. Монорозмірні – це Ан 3, Ан 4, Ан 5.

Трестоповим анапестом написано дві поезії: „Ми на камінь поклали мечі...” та „Ти нарешті збагнув: ти – один...”. Наведемо поезію „Ми на камінь поклали мечі...”, яка характеризується більшою „чистотою” ритму:

„Ми на камінь поклали мечі	У У _ У У _ У У _	
і в ріці наших коней купали,	У У _ _ У _ У У _ У	п/сх. (ІІ)
а чужинці прийшли уночі	У У _ У У _ У У _	
і на березі табором стали.	У У _ У У _ У У _ У	

Ми ховались у хвилях сумних,	У У _ У У _ У У _	
перша сотня голодного війська.	_ У _ У У _ У У _ У	п/сх. (І)
Ми шукали старий оберіг,	У У _ У У _ У У _	
нас шукала зневага чужинська.	_ У _ У У _ У У _ У	п/сх. (І)

Виглядали дружину з імлі,	У У _ У У _ У У _
а діждались чужої навали.	У У _ У У _ У У _ У
Ми не винні, що зайти прийшли	У У _ У У _ У У _
і на березі табором стали.	У У _ У У _ У У _ У

Ми не ждали хвали чи хули	У У _ У У _ У У _
і погібелі злої сьогодні –	У У _ У У _ У У _ У
не по славу чужинці прийшли,	У У _ У У _ У У _
не по голови першої сотні.	У У _ У У _ У У _ У

Ми на камінь поклали щити	У У _ У У _ У У _
і в ріці своїх коней купали.	У У _ У У _ У У _ У
Нам сьогодні отут полягти.	У У _ У У _ У У _
Ми сьогодні чужинців не ждали.	У У _ У У _ У У _ У

Притулилась до неба вода,	У У _ У У _ У У _	
в небесах наших коней гойдає...	У У _ _ У _ У У _ У	п/сх. (II)
І з'явилась лисиця руда	У У _ У У _ У У _	
з-поміж хмар на північному краї” [с. 54-55].	У У _ У У _ У У _ У	

З 24-ох рядків у 5-и версах фіксуємо наявність позасхемних наголосів (16,6%). В іншому творі цей відсоток значно вищий – 41. До того ж, у IV строфі наявні іншорозмірні рядки, що з'явилися внаслідок членування тристопового верса зі стилістичною метою:

„Ти благав:

хоч на день, на один	_ У _	Ан1 (п/сх)
дай пірнути у душу невинну,	У У _ У У _	Ан2
бо нарешті збагнув,	У У _ У У _ У У _ У	Ан3 п/сх. (I)
чий ти син,	У У _ У У _ У У _	Ан3 п/сх. (III)
бо нарешті покликано: сину” [с. 138].	У У _ У У _ У У _ У	Ан3

Ритм анапестичного чотиристоповика (Ан 4) властивий лише одній поезії – „За вікном – водоспад. І таке мерехтіння...”. Наведемо твір та його ритмічну схему:

„За вікном – водоспад. І таке мерехтіння,
що притулиш лице до осіннього скла –
й нас підніме холодне, легке шумовиння,
опускаючи в тепле, як свіжа зола.

Цю оселю, заховану в бризки і піну,
цей нехитрий притулок з водою над ним
нам даровано тільки на ніч і на днину,
чоловіком даровано немолодим.

І потоки падуть! І в гулкім шумовинні,
що, здається, носило нас кілька століть,
тихо ми сидимо. Вперше – стеля і стіни.
І лице на змокрілому склі не болить.

Навіть ти затихаєш, не переболіла,
з-під високих потоків до мене біжиш,
на холодному склі залишаючи тіло,
все – розбрижане!.. Срібно безмежний капіж.

Може, краплі й зберуться, але не повторять
навіть те, що несли в цих віках – тільки ніч!..
...Підійшла. Усміхнулась. Говорить.
Ніби води й не падали з пліч” [с. 24].

У У _ У У _ У У _ У У _ У

У У _ У У _ У У _ У У _

_ У _ У У _ У У _ У У _ У

п/сх (І)

УУ_УУ_УУ_УУ_

УУ_УУ_УУ_УУ_У

УУ_УУ_УУ_УУ_

УУ_УУ_УУ_УУ_У

УУ_УУ_УУУУУ_ атон (III)

УУ_УУ_УУ_УУ_У

УУ_УУ_УУ_УУ_У

_У_УУ_У_УУ_У п/сх (I) (III)

УУ_УУ_УУ_УУ_

УУ_УУ_УУУУУ_У атон (III)

УУ_УУ_УУ_УУ_

УУ_УУ_УУ_УУ_У

_У_УУ_УУ_УУ_ п/сх (I)

_У_УУ_УУУУУ_У п/сх (I), атон (III)

_У_УУ_У_У_У_ п/сх (I), (III), (IV)

УУ_УУ_УУ_У Ан 3

УУ_УУ_УУ_ Ан 3

Сім версів вірша з позасхемними наголосами та атонаціями становлять 35% від усіх рядків. Поява анапестичних тристоповиків у двох останніх рядках (10%) повністю умотивована стилістично.

Ан 5 – такий розмір віршів „Я прокинувся в серпні з холодних космацьких отав”, „Де холодна рука, жовтий лист, низина вечорова...”, „В цьому році різьбленому, в цьому квітневому році...”. Варто повністю зачитувати поезію „Де холодна рука, жовтий лист, низина вечорова...” з огляду на специфічне графічне оформлення: поет поділяє верси на частини за, здебільшого, цезурною ознакою, однак не записує їх як окремі рядки:

„Де холодна рука,
 жовтий лист,
 низина вечорова,
 срібні хмари
 і яблука в сіні,
 там буковий ліс.
 Там у пізніх дощах
 найдревніша звучить колискова.
 Для короткого сну
 і життя там буває в обріз...
 І коли твої руки, і губи, і плечі
 поволі
 проникали в забуті пророцтва,
 до мене здаля
 прилетіли слова,
 що, здавалось, не випрошу в долі.
 Непотрібні слова.
 Навіть ці.

Навіть слово *земля*” [с. 23].

UU _ UU _ _U _ UU _ UU _ U п/сх (III)
 _U _ UU _ UU _ UU _ UU _ п/сх (I)
 UU _ UU _ UU _ UU _ UU _ U
 UU _ UU _ UU _ UU _ UU _
 UU _ UU _ UU _ UU _ UU _ U
 UU _ UU _ UU _ UU _ UU _
 UU _ UU _ UU _ UU _ UU _ U
 UU _ UU _ _U _ _U _ UU _ п/сх (III), (IV)

Відсоток з позасхемними наголосами у цьому вірші становить 37,5.

Виправдано також навести повністю вірш „В цьому році різьбленому, в цьому квітневому році...”, в якому „збурення” ритму досягається не лише

UU_UU_UU_UU_UU_U

UU_UU_UU_UU_UU_

UU_U_U_U_UU_UU_U

п/сх (II), (III)

UU_UU_UU_UU_UU_

UU_UU_UU_UU_UU_U

UU_UU_UU_UUUUUU_

атон (IV)

UU_UU_UU_UU_UU_U

UU_UU_

Aa2

Відсоток версів з позасхемними наголосами та атонаціями – 18,75. Зі стилістичною метою автор використовує вкорочений останній рядок. Цей виразний версифікаційний прийом В. Герасим'юк міг „підгледіти” у видатних, навіть не українських авторів. Цікаво, що на синтаксичному рівні до вкороченого рядка „готують” всі останні верси попередніх катренів у яких виділені перші частини: „ось довів до дверей”, „як потік”, „і гадалося”.

Найбільше рядків з позасхемними наголосами засвідчено в „програмній” поезії „Я прокинувся в серпні з холодних космацьких отав...” – 5 (25%). Постає й 16-й іншометричний рядок:

13. „Та невже не притулю ніколи до жовтих озер

14. два листки?.. Все летять, пропадають у леготах, стуках

15. на світанку, коли до повішених вчора на буках

16. доростуть люди...

Каміння плечима повзе” [с. 7].

UU_UU_UU_UU_UU_

_U_U_UU_UU_UU_U

п/сх (I), (II)

UU_UU_UU_UU_UU_U

UU_UU_UU_UU_

Акц5

П'ять віршів (2,8% від усіх) належать до різнорозмірних анапестів. Вони поділяються на врегульовані та врегульовані форми. Врегульовані форми постають у двох розмірах.

1. Ан 3, 2, 3, 2. Такий розмір мають поезії „Я промчався тунелем тих літ...” та „Літавиця стоїть на воді”. Твір „Я промчався тунелем тих літ...” – один з найкращих у поета:

„ Я промчався тунелем тих літ,	У У _ У У _ У У _
де лиш протяг і втома,	У У _ У У _
і малим повернувся на світ,	У У _ У У _ У У _
та змаліли і вдома	У У _ У У _

ті великі боги і дідьки,	У У _ У У _ У У _
що в дитинстві лякали.	У У _ У У _ У
Я сказав про підземні стежки,	У У _ У У _ У У _
і мене не впізнали.	У У _ У У _ У

А тебе я, кохана, впізнав,	У У _ У У _ У У _
хоч не пахла, як злива,	У У _ У У _ У
із холодних космацьких отав	У У _ У У _ У У _
твоя посмішка сива.	У У _ У У _ У

Хоч весільний твій кінь не носив	У У _ У У _ У У _
ні барвінку, ні рути,	У У _ У У _ У
хтось волосся твоє розповив...	У У _ У У _ У У _
Може, протяг забутий?..	_ У _ У У _ У

п/сх (І)

Я руками тебе обів'ю,	У У _ У У _ У У _
як тремтливу морелю, –	У У _ У У _ У
наче білу сорочку твоєю	У У _ У У _ У У _
втягне	

в пащу	_ У _ У У _ У	п/сх (І)
--------	---------------	----------

тунелю” [с. 106].

Б. Бунчук у монографії „Віршування Івана Франка” вказав на одне з можливих джерел ритму цього вірша: „Франкові ритми проступають і в творчості новітніх авторів, дуже часто не впізнані і не усвідомлені ними”. Порівняймо:

„Сорок літ проблукавши, Мойсей,
По арабській пустині,
Наблизився з народом своїм
О можу к Палестині”.

„А тебе я, кохана, впізнав,
хоч не пахла, як злива...” [24, с. 296].

У поезії „Літавиця стоїть на воді” розмір Ан 3, 2, 3, 2 двічі змінений:

а) у третій строфі:

„Діво, кола ідуть золоті –	_ _ _ _ _ _ _ _	п/сх (І)
не знайду собі місця.	_ _ _ _ _ _ _	
Знаєш тільки ти на воді	_ _ _ _ _ _ _	Дк 4
місце те,	_ _ _ _ _ _ _	Дк 4
де вода боїться” [с. 130].		

б) у сьомій строфі:

„Він не знав:	_ _ _	Ан1 п/сх
ти – на інший мотив.	_ _ _ _ _	Ан2 п/сх (І)
Ти не з хащі й не з хати.	_ _ _ _ _	Ан2
Він не знає. І знать не хотів,	_ _ _ _ _	Ан3
і не буде він знати” [с. 130].	_ _ _ _ _	Ан2

У III строфі 3-й та 4-й рядки (Ан 3, 2) замінені дольниковими. У VII строфі перший рядок (Ан 3) поділений на дві частини (Ан 1, 2). Однак ці дві строфи становлять лише 22% від усіх строф, тому й визначаємо розмір цього вірша як Ан 3, 2, 3, 2.

2. Ан 4, 4, 3, 4, 4, 3 – саме таким розміром характеризується знаменитий Герасим’юків вірш „Коса”. Наведемо перші дві строфи з ритмічними схемами:

„Я сказав собі так: „Ти не зодчий цих стін.

Ти народжений жінкою в муках, ти син
 нерозумний, що падав і падав”.
 І було мені так: ранок, вечір – одне.
 Ті забули мене, що любили мене.
 Я упав. Я зламався. Я зрадив.

Не провал, не обвал, не сповзання, не зсув...
 Я прозріння й не знав. Я натхнення забув.
 Дні і ночі зімкнулися в коло.
 Доки маски міняли мої вчителі
 для нової маланки на рідній землі,
 я згадав, що скінчилася школа,” [с. 111].

UU_UU_UU_UU__ п/сх (IV)

UU_UU_UU_UU_

UU_UU_UU_U

UU_UU__U_UU_ п/сх (III)

_U_UU_UU_UU_ п/сх (I)

UU_UU_UU_U

UU_UU_UU_UU_

UU_UU_UU_UU_

_U_UU_UU_U

_U_UU_UU_UU_ п/сх (I)

UU_UU_UU_UU_

UU_UU_UU_U

У 25-и рядках (і чотиристопових, і тристопових) наявні позасхемні наголоси та атонації (41,6%). У 24-ому версі постає іншоритмічний рядок (1,7%):

„І було мені так: ранок, вечір – одне. UU_UU__U_UU_ п/сх (III)

Соломинка, яка ще тримала мене, UU_UU_UU_UU_

стала тоншою за соломинку. _U_UUUUU_U п/сх (III), атон (II)

І сказав я собі: „Так було й буде так”. ◡ ◡ _ ◡ ◡ _ _ ◡ _ _ ◡ _ п/сх (III), (IV)

І тоді розповів мені сивий вояк ◡ ◡ _ ◡ ◡ _ ◡ ◡ _ ◡ ◡ _

восени, уночі, про жінку” [с. 111]. ◡ ◡ _ ◡ ◡ _ ◡ _ ◡ Дк 3

Іншометричний верс постає зі стилістичною метою. Він розмежовує тему стану ліричного та трагічного перебування українських борців 40 – 50-х років ХХ століття в Карпатах.

Дві поезії – „Я звертаюсь до тебе...” та „Старовинні світанки осінні впадковувеш ти...” – написано невпорядкованим різностоповим анапестом (Ан 1-5).

„Протоформою” поезії „Я звертаюсь до тебе...” є катрени п’ятистопового анапесту з римуванням аВВа. Первинний розмір автор „зберіг” у кожній із трьох строф вірша – 7-й, 14-й, 19-й рядки. Решту версів поет ділить на дві частини і графічно подає як окремі рядки. Як наслідок, катрени перетворюються у семивірші, а розміри строф стають такими: І строфа – Ан 2, Амф 3, Ан 2, 3, 2, 3, 5; ІІ строфа – Ан 2, Амф 3, Ан 2, Амф 3, Ан 3, 2, 5; ІІІ строфа – Ан 2, Амф 3, Ан 2, Амф 3, Ан 5, Ан 1, Ан 4. П’ять амфібрахічних рядків становлять 24% від усіх версів. Решта – 16 рядків (76%) – утримують структуру в межах розміру Ан 1-5. Для увиразнення наведемо ІІ строфу твору:

1. „Я звертаюсь до тебе
2. німої, глухої до слів,
3. що встелила це небо
4. голодним, погрозливим зором.
5. Що даровано в сяйві тобі,
6. не прозріємо хором.
7. Але той тебе вистежить, хто просвітлів і осліп” [с. 206].

◡ ◡ _ ◡ ◡ _ ◡

Ан 2

◡ _ ◡ ◡ _ ◡ ◡ _

Амф 3

◡ ◡ _ ◡ _ _ ◡

Ан 2, п/сх (II)

◡ _ ◡ ◡ _ ◡ ◡ _ ◡

Амф 3

_ ◡ _ ◡ ◡ _ ◡ ◡ _

Ан 3, п/сх (I)

3. ладнав, сам прив'язав на сволок. ∪ _ _ ∪ ∪ _ ∪ _ ∪ зрушення (II)
4. За шнур колиску колисав ∪ _ ∪ _ ∪ ∪ ∪ _
5. вояк – поранений лежав ∪ _ ∪ _ ∪ ∪ ∪ _
6. на лаві, ще не легінь – отрок. ∪ _ ∪ ∪ ∪ _ ∪ _ ∪
7. На Петра з лісу принесли, ∪ _ ∪ _ ∪ ∪ ∪ _
8. криваві зняли постолі ∪ _ ∪ _ ∪ ∪ ∪ _
9. у пісні: най жию – най гину. ∪ _ ∪ _ ∪ _ _ _ ∪ п/сх. (IV)
10. Він вижив, більше не співав, ∪ _ ∪ _ ∪ ∪ ∪ _
11. стогнав, дитину колисав, ∪ _ ∪ _ ∪ ∪ ∪ _
12. бо добрі газди роблять сіно. ∪ _ ∪ _ ∪ _ ∪ _ ∪
13. Дитя сміється, плаче, спить, ∪ _ ∪ _ ∪ _ ∪ _
14. боєць поранений лежить ∪ _ ∪ _ ∪ ∪ ∪ _
15. під ним – ще сам дитина, отрок. ∪ _ ∪ _ ∪ _ ∪ _ ∪
16. Колише немовля вояк, ∪ _ ∪ ∪ ∪ _ ∪ _
17. застогне й заколише так, ∪ _ ∪ ∪ ∪ _ ∪ _
18. що скрипне сволок. ∪ _ ∪ _ ∪ ЯЗ
19. Він побачив того, хто привів, ∪ ∪ _ ∪ ∪ _ _ ∪ _ п/сх. (III)
20. ще крізь ліс, ще ніхто не гримів, ∪ ∪ _ ∪ ∪ _ ∪ ∪ _
21. ще дитя встиг він розколисати, ∪ ∪ _ ∪ ∪ ∪ ∪ ∪ _ ∪ атон (II)
22. і на себе – коц, ліжник, рядно, ∪ ∪ _ ∪ _ _ ∪ ∪ _ п/сх. (II)
23. щоби постріл не вчуло воно... ∪ ∪ _ ∪ ∪ _ ∪ ∪ _
24. Хто привів, той ввірветься до хати ∪ ∪ _ ∪ ∪ _ ∪ ∪ _ ∪
25. і залякне, як ті, що із ним, ∪ ∪ _ ∪ ∪ _ ∪ ∪ _
26. бо колиска зі скрипом страшним ∪ ∪ _ ∪ ∪ _ ∪ ∪ _

20% від усіх рядків твору. Інші 80% версів дають підставу кваліфікувати структуру як силабо-тонічну:

1. „Рівноапостольний Святий	У У У _ У У У _	Я4
2. Князь Володимир Великий	_ У У _ У У _ У	Д3
3. тримає над Києвом хрест важкий	У _ У У _ У У _ У _	Дк4
4. не відпускає	У У У _ У	Я2
5. Дніпровський рій	У _ У _	Я2
6. на Вавилонські ріки.	У У У _ У _ У	Я3
7. З хитрих ваших	_ У _ У	Х2
8. образ і гримас	У _ У У _	Амф2
9. князь давно вийшов, як з бою,	_ У _ _ У У _ У	Д3 п/сх (І)
10. де не переміг...	У У У У _	Х3
11. Але він є князь!	У У _ _ _	Х3 п/сх (ІІ)
12. І в нього є Бог,	У _ У _ _	Амф2 п/сх (ІІ)
13. який бачить вас,	У _ _ У _	Акц.3
14. який відпускає кожного з вас,	У _ У У _ У _ У У _	Дк4
15. хто прошмигнув під горою” [с. 139].	_ У У _ У У _ У	Д3

Силабо-тонічними є рядки ямба (4), хорея (3), дактиля (3), амфібрахія (2). Оскільки ямбічних рядків найбільше, ми й кваліфікуємо структуру цього вірша як поліморфний на ямбічній основі.

2. Структуру вірша „Крук” зараховуємо до поліморфних видів на хореїчній основі. Чотирнадцятирядковий „Крук” з ритмічною схемою:

1. „ти поет	_ У _	Х2
2. ти літаєш	_ У _ У	Х2
3. навіть нині	_ У _ У	Х2
4. ти живишся щоб літати	_ _ У У У У _ У	Акц 3
5. нині чим	_ У _	Х2

6. усе струпішило	У _ У _ У У	Я2
7. кажу ти крук	У _ _ У	Я2 п/сх (II)
8. кажи чому	У _ У _	Я2
9. гинеш від омерзіння	_ У У У У _ У	Акц 2
10. ти ж крук	_ _	Я1 п/сх
11. перетравлюй падло	У У _ У _ У	X3
12. ти ж поет	_ У _	X2
13. живишся	_ У У	Д1
14. щоб літати” [с. 179].	_ У _ У	X2

85,7% версів цієї поезії – силабо-тонічні. Найбільше з них – хореїчних (50%).

3. Поезія „Третє питання Пілата” має ямбічно-амфібрахічну основу. Наведемо твір і його ритмічну схему:

1. „Питаю:	У _ У	Амф1
2. – А що є істина?	У _ У _ У У	Я2
3. І йду.	У _	Я1
4. Відразу.	У _ У	Амф1
5. Не дочекавшись відповіді.	У У У _ У _ У У У	Я3
6. Не озираючись.	У У У _ У У	Я2
7. А мав стояти.	У _ У _ У	Я2
8. Стояти.	У _ У	Амф1
9. Стояти.	У _ У	Амф1
10. Гейби вкопаний.	У У _ У У	X2
11. Укорінений.	У У _ У У	X2
12. І дивитися в Очі.	У У _ У У _ У	Ан2
13. Одну мить, другу...	У _ _ _ У	Я2 п/сх
14. Одне тисячоліття, друге...	У _ У У У _ У _ У	Я4

- | | | |
|---------------------------|-------------|------|
| 15. Але Ти – дорога. | У У _ У _ У | X3 |
| 16. Дорога. | У _ У | Амф1 |
| 17. Дорога. | У _ У | Амф1 |
| 18. І від Тебе” [с. 291]. | У У _ У | X2 |

Усі рядки поезії за будовою є силабо-тонічними. Найбільше з них – ямбічні та амфібрахічні (по 6 версів).вони й складають ритмічну основу вірша.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ II

Віршів з ритмом трискладовиків у В. Герасим'юка майже удвічі менше, ніж двоскладникових форм. За метричним сегментом вони розташовуються так: амфібрахії, анапести, дактилі. Серед монометричних форм поет найчастіше вдавався до тристоповиків та п'ятистоповиків. У цьому сегменті засвідчено невелику кількість творів з „чистим” ритмом; у решті поезій наявна певна кількість рядків з позасхемними наголосами та атонаціями.

У репертуарі трискладовиків переважають різностоповики. Більшість серед них становлять неврегульовані форми. Саме ці структури найкраще виявляють прагнення поета до урізноманітнення унормованого ритму. В. Герасим'юк збагачує інтонаційне тло віршованого твору за допомогою членування класичних (наприклад, п'ятистопових трискладникових рядків) на частини, які він графічно відділяє.

Наступний крок, який робить поет на шляху до версифікаційної віртуозності – записує частини версів як окремі рядки. Ще один спосіб поетового урізноманітнення ритму – уведення в текст іншорозмірних рядків.

Значно рідше поет вдається до поліметрії, але вона у його творах постає стилістично виправданою: щоразу інший розмір „сигналізує” про нову підтему подану в творі.

У версифікаційній роботі автора засвідчено незначну кількість поліморфних конструкцій. Вони класифіковані за переважаючим метром: поліморфні конструкції на ямбічній, хореїчній, ямбічно-амфібрахічній основах.

РОЗДІЛ III

ВИВЧЕННЯ ЛІРИКИ В. ГЕРАСИМ'ЮКА У ЗЗСО

Особлива увага у ЗЗСО приділяється вивченню та аналізу поезії В. Герасим'юка. Його творчість слугує важливим підґрунтям для виховання підростаючого покоління у дусі патріотизму, любові до рідного краю, рідної землі та всього українського. Пропонуємо проаналізувати конспект уроку з української літератури на тему „В. Герасим'юк. Сповідь душі у віршах сучасного поета („Перший сніг”, „Жива ватра”)”.

Метою уроку є знайомство учнів з життєвим шляхом та творчими здобутками В. Герасим'юка через проведення художнього аналізу програмових творів поета. Потребує з'ясування того, як саме у них відтворено міркування творця на тему цінності та повноти буття людини, духовного людського нутра. Урок спрямовано на розвиток учнівської уваги, пам'яті, навичок виразного вдумливого читання поетичних творів, сприйняття їхнього змісту, вміння робити узагальнення, формулювати змістовні висновки, розширення світоглядних засад, збільшення кругозору учнів; виховання глибокого розуміння, усвідомлення та поваги до творчого доробку поета, прищеплення естетичного смаку, любові до незрівняної краси поетичних рядків.

Тип уроку: вивчення нового матеріалу, формування умінь.

Обладнання уроку: фотографія поета, творча виставка його книг, ілюстрації краси Гуцульщини, роздрукований матеріал (тести, друковані завдання на картках).

Хід уроку

I. Організаційний момент. Особлива увага на емоційний настрій учнів, його налаштування до заняття.

II. Висвітлення опорних знань.

Проведення невеличкого круглого столу на тему „Багатство внутрішнього світу поетів”. Відповіді на питання:

- Що відчуває майстер пера, пишучи свій вірш? Від чого залежать його емоції?

- Наскільки правильно ототожнювати образ героя твору з його автором?
Відповідь вимагає підтвердження у вигляді переконливих аргументів.

- які найважливіші філософські питання найчастіше порушуються у творчості українських поетів. Які приклади можна навести?

- чи відображається історична епоха у творах письменників? Чим це пояснюється?

- що особливо привертає увагу при художньо-ідейному аналізі віршів?

- які чинники свідчать про духовне багатство людини?

- чи відомий вам такий літературний художній прийом, як алегорія?
Наведіть кілька прикладів його застосування. Для чого автор звертається до даного прийому, чим він допомагає у творах?

III. Оголошення теми, мети уроку. Мотивація навчального процесу.

IV. Основний зміст уроку.

1. Вступне слово педагога.

Поет – це велич і пошана, це слава і визнання! А ще, це постійний душевний біль і хвилювання, емоційний вибух і страждання над кожним словом, кожним рядочком! Поет – це покликання, талант, Боже благословення! Справжніх Поетів не багато, і мірилом цього виступає не кількість друкованих книг. Сучасний поет В. Герасим'юк по праву завоював безмежну любов та повагу великої читацької аудиторії. Він – автор багатьох упізнаваних збірок, які цитуються та перечитуються не один раз. Твори поета відображають генетичну прив'язку до рідної землі, нерозривну єдність з рідним краєм, переконливо демонструють міркування творця про людину, її життя, страждання, біль, прагнення, сподівання.

2. Розділ „Скринька теорії літератури”:

- екзистенція – внутрішнє людське буття, ірраціональне та непізнаване „Я” кожної людини, завдяки якому людина є неповторною, конкретною особистістю;

- палімпсест – пам'ятка стародавньої писемності, як правило, пергамент зі стертим первинним текстом, написаним новим, через який деколи видніється початковий текст;

- верлібр (вільний вірш) – це один з видів віршів, поєднання рядків яких засноване на певному синтаксичному завершенні речень (рядків) і їхній інтонаційній схожості. Верлібр не ділиться на строфи, його рядки характеризуються різною кількістю наголосів, розташованих у довільному порядку. Рими, як правило, не використовуються.

3. Василь Дмитрович Герасим'юк (18.09.1956 р.н.).

Літературний екскурс „Сторінками життя та творчості Василя Герасим'юка”. Використовуються фотографії та інші документальні матеріалами про життя поета, застосовується візуалізація краєвидів Гуцульщини.

1. Родина поета – переселенці, які зазнали репресію.

В. Герасим'юк з'явився на світ 18 серпня 1956 р. в місті Караганді в родині репресованих Марії та Дмитра Герасим'юків. Батьків вивезли під конвоєм у товарняках з села Прокурава, як і інших численних „пособников бандитских формирований”. Ще до народження сина, батьки „дали згоду» на довічне поселення в Казахстані. Це було засвідчено підписами на паперах, що знаходились у картотеці каральних органів.

Про знайомство сімей батьків В. Герасим'юк розповідає: „Ось візьмемо мій вірш „Родинна хроніка”, там написано все, як відбувалося насправді. Як моя бабуся – мати батька – познайомила з моєю мамою. У Карпатах вони жили на різних верхах, а у тому бараці вийшло, що одні нари були зверху, а другі знизу. І ось на нижніх – мій батько зі своєю матір'ю, вони потрапили туди через батькового брата, а на верхній – моя бабуся, моя мама і ще її молодша сестра спали...”.

Значимо, що Василеві дідусі характеризувались славним минулим: один був командиром українських січових стрільців, інший – командиром УПА (був ув'язнений в одному таборі з Йосипом Сліпим. „Але після сенсаційного двадцятого партз'їзду ситуація в імперії почала дещо змінюватися, і я з батьками повернувся в Україну, – згадує поет. – Як мені розповідали, я сильно хворів. До інших хвороб долучився коклюш. Я не міг спати, задихався від кашлю. Тоді мати брала мене на руки і виносила вранці на берег гірського потоку. Там я засинав. Після обіду йшла зі мною до смерекового лісу. Настояне на хвої гірське повітря

вливалося в мої дитячі груди, і кашель потроху відступав. Отак материнська любов і Карпати врятували мене від смерті”.

2. Формування майбутнього поета.

Дитячі роки поета пройшли на Косівщині Івано-Франківської області у селі Прокурава. Символічно, що ця земля багата на творців різного напрямку – різьбярів, музик, вишивальниць, ткачів, кушнірів. Поруч з селом розкинулися Брустури – це місце, де звучить справжня гуцульська музика, створюють музичні інструменти з усіма звуками карпатських голосів. Саме тому, В. Герасим'юку притаманний багатий образами світогляд, на який вплинули і голоси брустурських цимбалів, і звуки прокуравських сопілок, і дива гуцульських килимів та вишиванок. Одним словом, важливим аспектом становлення поета став загадковий і щемливий світ карпатського народного мистецтва. Сам поет підтверджує, що його дід „птиці вирізьблював”, мати вишивала „стрімкі узорі”.

Поетична муза надихала В. Герасим'юка ще з шкільних часів. Його перші творіння попали на шпальти літературних періодичних видань, знайшовши своїх читачів. Після закінчення навчання на філологічному факультеті Київського державного університету ім. Т. Шевченка, В. Герасим'юк працював у видавництвах „Дніпро” та „Молодь”.

Перші поетичні спроби автора були схвалені вчителями Коломийської середньої школи і працівниками місцевих газет. Поет недовірко ставився до власного таланту, постійно перебував у пошуках нових ідей. Йому не байдужа доля високого мистецтва, ціну якого він дуже добре усвідомлював завжди.

3. Творча майстерня письменника.

Кожен вірш В. Герасим'юка пронизаний закоханістю в Гуцульщину. Саме з цього він постає як митець, саме це впливає на формування незалежності його поезії. Особистість поета формувалась у тісній єдності з рідним краєм, у якому дивно єдналися язичництво з християнством. „Смереки” (1982) стала першою поетичною збіркою, у якій помітне першовідкриття Карпат – світу, у якому переплелись існування природи та людини.

„Потоки” (1986 р). Назва книги не випадкова: потоки – це одна зі стихій, яка формує величний і грізний, очисний космос Карпат („високі потоки” –

символ нещадної та життєдайної плинності та безупинності, неминущості минушого).

„Космацький узір” (1989 р.). У збірці відображено все, що нашарувалося в душі, планувалося колись і відізнавалось розпорошеними у просторі голосами. Знайшло вихід те, що визріло в аурі суспільного піднесення 80-х.

„Діти трепети” (1991 р.), як одна з найдраматичніших збірок у творчості поета минулого десятиліття. Її зміст сформували твори, написані в основному через піднесення національно-демократичних ідей, під впливом об’єктивних і суб’єктивних передумов здобуття омріяної незалежної української держави.

„Осінні пси Карпат” (1999 р.) – стали своєрідним підсумком творчості автора. Книга містить підзаголовок „Із лірики 80-х”, але доповнена окремими віршами з 90-х.

„Серпень за старим стилем” (2000 р.) – це певне доповнення до збірки „Діти трепети”. Своєрідне повернення до себе самого, тільки молодшого.

„Поет у повітрі” (2002 р.) – справедливо визнається вершиною самовираження В. Герасим’юка, його свободи. За неї поета нагороджено національною премією України ім. Т. Шевченка.

„Була така земля” (2003 р.). Назва цієї збірки взята з раніше написаної – „Потоки”. Однак, нове зібрання дещо розширене

„Папороть” (2006 р.) – книга складається з двох розділів: „Суха різьба” та „Чорні хлопці”. Збірка органічно поєднала нові твори та „вершки” з попереднього доробку поета.

4. Специфіка творчості В. Герасимка.

У віршах поета відображено нерозривний зв’язок з рідною Гуцульщиною. Митець неодноразово звертається до проявів буття народу, захоплюється духовною красою українських горян, переймається їхніми турботами, досягненнями, проблемами, зазирає в самісіньке нутро душі народу. Знання народних звичаїв і вірувань значно допомагають поету.

У творчий потенціал автора відображає поєднання досвіду духовного життя українців із загальнолюдськими надбаннями культури. Вірші автора підкреслюють потужну інтелектуальну енергетику, схильність до філософських

сентенцій. Важливим акцентом художніх штрихів В. Герасим'юка стає поєднання християнських настанов з стародавніми віруваннями гуцулів.

В. Герасим'юк є продовжувачем традиції верлібру у вітчизняній літературі, виступаючи, як справжній майстр поетичного слова. Його попередниками були Леся Українка, І. Франко, П. Тичина, М. Рильський, Т. Мельничук, інші відомі митці слова. Саме верлібр якнайбільше підходить для відображення самотнього світобачення поета. В. Герасим'юк назавжди поєднаний з прадавніми гуцульськими поглядами на людину та довкілля.

Опис глибинної єдності ліричного героя з іншими людьми, традиціями, звичаями, природою гуцульщини допомагає Герасим'юку посилити ідею особливої ролі в житті кожної людини її малої батьківщини. Тісне, глибинне поєднання з родовими традиціями не обмежує його свободи щодо світової культури. Саме світові образи та мотиви починають вигравати новими барвами, коли автор змальовує їх у новому національному духовному контексті.

Сторінка 5. Ключові вислови поета з коментарем.

Віра: „Віра допомогла моїм батькам вижити, адже вони десять років провели в Караганді. Віра в Спасителя допомогла їм, як і тисячам тисяч моїх земляків. Моя віра – це не віра інтелектуалів. Вона нагадує швидше віру первісних християн, фантастичну віру, що змушувала повстанців УПА, юних дівчат, підриватися на мінах. Ця віра не підлягала сумніву і приймалася без заперечень. Найбільше боюся Бога – мене так виховували”.

Характер: „Мої гуцульські вірші значною мірою зумовлені особливостями характеру: я не можу повірити собі, поки не відчую прямого зрощення тексту з реальністю. У мене все реальне. У мене немає жодної вигадки, а моя фантазія починає працювати лише після зіткнення до реальності. Формування особистості відбувалося в такому краї, де поєдналося язичництво і християнство”.

Вірші: „Реакція на вірш має бути на сенсорному рівні, а якщо такої реакції нема, то все інше не має сенсу. Можна вірші розшифровувати при бажанні. А ні – то сприймайте мою збірку на інтуїтивному рівні”.

Мова: „Поет – це мова; мова наполовину робить поезію сама. Адже мова – це не тільки засіб спілкування, це щось більш глибинне... національне... Мовне

питання в Україні – це те, що справді наболіло, і розв'язувати його треба рішуче, методами УПА! Тоді будуть і українські книжки, буде і народ, і все інше!”.

Матір: „Ми в Україні боготворимо образ Матері. Це прекрасно – молитися до матері. Може, цим ми і відрізняємося від решти світу”.

Світоглядні ідеї: „...я лише з'ясовую проблеми світогляду: адже завжди треба на щось опиратися. У творчості я стикаюсь з верхнім світом, заповітом... В загальному тут йдеться про гуцульський симбіоз язичництва і християнства. Ці ветхозаветні навіть не сюжети, а схеми я пропускав через своє сприйняття, відчуття”.

Стихії. „Повітря – названа стихія в книжці. Окрім неї є ще три неназвані – вода, вогонь і земля. І хоча книжку присвячено не стихіям, а поету, однак акцентовано її саме на стихії повітря. Усе витає в повітрі. Я віддав данину й іншим стихіям, коли писав: „вогонь – мій ангел”, а „вітре – демон”.

Авторитети: „Авторитети в літературі – П. Тичина, Б.-І. Антонич, В. Забаштанський, Л. Талалай...”.

Поезія: „Поезія – це мистецтво. Таке велике, як музика. В окремих своїх вірцях поезія стає вищого від музики, хоч вищого від музики, здається, немає нічого”.

Сторінка 6. Здобутки творчої діяльності.

У життєписі В. Герасим'юка був період, пов'язаний з роботою на радіо. Він працював ведучим літературної радіопрограми „На межі тисячоліть”. У своїх програмах поет описував ключові аспекти сучасної йому дійсності. Разом зі слухачами він знаходив шляхи вирішення наболілих проблем, духовних бід щоденності, міркував про способи подолання всіх життєвих перепетій і незгод. Його розмови спонукали задуматись, проаналізувати, помріяти. Він бесідував і з молодим скульптором, відомим тільки певному колу професіоналів, і зі священником, парафія якого знаходилась у віддаленому селі. Про цих людей слухачі дізнавались тільки завдяки передачі, яку вів В. Герасим'юк. Разом з тим, усі, хто потрапляли на радіопрограму „На межу тисячоліть” були особистостями, талановитими непересічними людьми з надзвичайно цікавими світосприйняттям та мисленням.

За сценарієм В. Герасим'юка зняли фільм. Його показ відбувся у 1991 році на першому Всеукраїнському кінофестивалі. Фільм під назвою „Нам дзвони не грали, коли ми вмирили”. Початкова назва кінофільма була „Сорок сьомий”. Саме у цей час сотні УПА вели страшні бої з військовими НКВС у Карпатських лісах. Події відбувались біля Космача (одне з найбільших українських сіл із 30 присілками). На думку В. Герасим'юка, цей період можна назвати найскладнішим і трагічнішим у житті українського народу. Страшнішим навіть за козацьку добу. Звідкіля черпали сили мужні сільські хлопці й дівчата для опору нелюдським режимам Сталіна та Гітлера? Вони віддавали своє молоде життя заради ідеї української незалежності.

Цікавою є створена поетом абетка символів, пов'язаних із чотирма стихіями. Стихія повітря – це теперішній час. Слово – теж стихія. Поезія, як спільна мова минулого з майбутнім. Абетка символів митця: Стихія, Віра, Мати, Характер, Мова, Вірші, Світогляд, Авторитет.

В. Герасим'юк став лауреатом Національної премії України імені Т. Шевченка 2003 р., літературних премій ім. П. Тичини, В. Свідзинського, премії „Князь роси” ім. Тараса Мельниченка та ще декількох відзнак. Він член НСПУ та АУП. Поезія В. Герасим'юка перекладена на 20 мов світу.

4. Робота над ідейно-художнім змістом поезій В. Герасим'юка.

4.1. „Перший сніг”.

4.2.1. Виразне прочитання вірша.

4.2.2. Тема: майстерне відтворення поетичного олюднення довколишнього світу на прикладі падіння снігу.

4.2.3. Ідея: розкриття величі природи, підсиленої виявом людських почуттів.

4.2.4. Основна думка: перший сніг не просто змінює все навколо, а також активує образне сприйняття героя твору, його здатність бачити та відчувати чарівність буття.

4.2.5. Жанр: філософська поезія.

4.2.6. Форма: верлібр.

4.2.7. Художні особливості твору.

Метафори: сніг – „притишив кров”, „...ледь дише”, „...палець на уста кладе”, „важко дихати” (снігу), „гори стали”.

Епітети: „порожня тьма”, „нога різьблена”, „сніг безплотний”, „холод родовий”, „мрець холодний”.

Порівняння: „сніг, немов пророк”, „...немов під гору йде”.

Риторичні оклики: „Як важко дихати йому!”, „Як свіжо довкола!”.

4.2.8. Ідейно-художній напрям аналізу твору. Розмова за запитаннями.

- Чи впливає на людину падання першого снігу?
- У чому причина порівняння автором сніга з пророком?
- Які зміни стаються довкола у час падіння першого снігу?
- Чи можна співставляти сніг і свіжість?
- Які асоціації у автора вірша з порожньою тьмою?
- Що означає „різьблена гола нога” сніга.
- Чому поет зіставляє з одного боку спокій, тиша, гармонія, пов’язані з падінням снігу, а з іншого боку холод („як мрець”)?
- Який родовий холод описував у вірші поет?
- Чи є ліричного герой прототипом автором вірша?

Гра у мікрофон: „Що ви уявляєте, коли згадуєте падіння першого снігу?”

4.2.9. Рубрика „Творча учнівська майстерня”.

Усний опис власного художнього полотна за змістом твору.

Чим продиктовані такі асоціації?

4.2.10. За допомогою інформативних сот змалюйте образ снігу, відштовхуючись від змісту твору (робота у малих групах).

4.3. „Жива ватра”.

4.3.1. Виразне читання поезії з відповідним коментарем.

„Дерево тремо об дерево,
доки не народиться вона.
Вона помирає тільки раз,
тому бережемо її.

Ми знову виведем наші отари на наші гори
 і за древнім полонинським звичаєм
 проженемо крізь неї —
 щоби ніяка пошесть не напала,
 щоби жоден хижак не внадився,
 щоби громи із блискавками не розігнали,
 щоби підступний гад вим'я не виссав,
 щоби злий дух у провалля не завів.

Ми бережемо живу ватру.
 Ми заледве не стали отарою
 на високім пасовиську.
 Але коли ми навіть, як отара,
 пройдемо крізь неї,
 тоді дамо іншим дорогу до Сінаю.

Нас оберігає жива ватра,
 але ми добре знаємо,
 що кого жде
 на високім пасовиську”.

4.3.2. Тема: відображення єдності християнської духовності з прадавніми гуцульськими віруваннями, пов'язаними із збереженням ватри задля захисту отари овець.

4.3.3. Ідея: бажання поета задуматись над філософськими основами людського існування.

4.3.4. Головна думка: через складне поєднання незвичайних образів автор описує мотив відповідальності кожної людини за себе та за світ, де вона проживає.

4.3.5. Жанр: філософська лірика.

4.3.6. Форма: верлібр.

4.3.7. Художні особливості твору.

Анафора: „щоби...”.

Повтори: „наші... наші”, „Дерево... дерево”, „Ми...”.

Метафори: „ватра народиться”, „громи із блискавками не розігнали”, „ватра помирає тільки раз”.

Епітети: „жива ватра”, „високе пасовисько”, „дух злий”, „гад підступний”.

4.3.8. Робота над змістом твору. Відповіді на питання:

- Що собою символізує гуцульська ватра?
 - У чому полягає значення вогню в житті кожної людини?
 - Який захист від небезпеки?
 - Як на вогні приготувати їжу?
 - Чи пов'язане з вогнем здоров'я людини?
 - Чи можемо ми розглядати ватру, як символ пам'яті про загиблих?
 - у чому небезпека вогню?
 - Як гуцули раніше здобували вогонь? Про що цей прийом?
 - Чому письменник наголошує на необхідності оберегати ватру?
 - Чим займались гуцули? Чи складною була їхня справа?
 - Який звичай у вірші описує автор?
 - Від чого гуцули намагаються захистити власну отару?
- („Ніяка пошесть не напала”;
 „Жоден хижак не внадився”;
 „Громи із блискавками не розігнали”;
 „Підступний гад вим'я не виссав”;
 „Злий дух у провалля не завів”).
- Для чого використовують оберег?
 - Як ви можете пояснити, що ватра є живою для народу?
 - Яка художня мета використання у вірші біблійного образу?
 - На вашу думку, автор ототожнює отару овець з людським суспільством?

(Відповідь аргументуйте).

- У чому суть останніх рядків твору?

- Чи пов'язана відповідальність кожної людини з обов'язком? Як ви думаєте, чи ці два поняття завжди підпорядковуються одне одному?

- Який повчальний зміст цього вірша?

4.3.9. Етап „Розкажіть про власний досвід”.

Опишіть свої обов'язки у сім'ї. Розставте ці обов'язки у порядку зростання за ознакою важливості для вас їх виконання. Зробіть це у вигляді сходинок.

V. Закріплення вивченої теми.

1. Вирішення тестових завдань.

„Перший сніг”.

1. З чим у поезії порівнюється сніг?

а) з білим олівцем;

б) квіткою лотоса;

в) *пророком*;

г) світлою матерією.

2. Що є перешкодою для білого красеня?

а) *важкість під час дихання*;

б) відсутність сонця;

в) віяння східного вітру;

г) гучний грім.

3. У вірші автор звертає увагу на те, що сніг є не тільки перший і холодний, але й:

а) *рясний*;

б) шкідливий для людей;

в) важливий;

г) *безплотний*.

4. Від чого стає легше серцю головного героя твору?

а) від *родового холоду*;

б) від перших сніжинок;

в) від згадок про зимові свята;

г) від тихих розмов.

„Жива ватра”.

5. Що допомогало гуцулам здобували ватру?

- а) *дерево*;
- б) камінь;
- в) вода;
- г) сонячне проміння.

6. Як люди ставляться до ватри? Її треба...:

- а) боятися;
- б) розпалювати у свята;
- в) *ретельно оберігати*;
- г) ховати у спеціальних місцях.

7. Що робити для збереження отари?

- а) покропити водою;
- б) молитися;
- в) хвилюватися про неї;
- г) *прогнати крізь полонину*.

8. Що може з отарою зробити злий дух?

- а) зачаклувати;
- б) розбити;
- в) постригти;
- г) *завести у провалля*.

Примітка. Кожна правильна відповідь оцінюється в 1 бал.

2. Робота на картках

Картка № 1

1. Як, на вашу думку, падіння першого снігу митець намагається порівняти з пророком („Перший сніг”)? Відповідь обґрунтуйте.

2. За „древнім полонинським звичаєм”, гуцули зможуть вберегти свою худобу від („Жива ватра”):

- а) вітру;
- б) спеки;
- в) потопу;
- г) *пошесті і грому із блискавками*.

Картка № 2.

1. Чи дієві, на вашу думку, описані у вірші „Жива ватра” поради для безпеки отари? Відповідь аргументуйте.

2. Поясніть, як ви розумієте вислів: „Перший сніг – здатність поета відчутти магію буття” („Перший сніг”).

Картка № 3.

1. Як у творі „Жива ватра” простежується тісний зв’язок людини з усім, за що вона відповідальна? Власну думку підсилюйте фактами з вірша.

2. Чим зумовлено падіння першого снігу? („Перший сніг”):

а) вітром;

б) *бажанням ліричного героя;*

в) настанням зими;

г) бажанням насолодитись зимовою красою.

VI. Підсумок заняття.

VII. Оголошення учнівських оцінок.

VIII. Домашнє завдання:

Виписати по 3 цитати з віршів сучасних українських поетів, у яких оспівується краса рідного краю.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ III

У розділі подано конспект уроку з української літератури на тему „В. Герасим'юк. Сповідь душі у віршах сучасного поета („Перший сніг”, „Жива ватра”). Спочатку вчитель проводить вступну бесіду щодо місця В. Герасим'юка в українській поезії. Акцент зроблено на величі автора серед плеяди талановитих сучасних поетів, важливості його творчості для формування патріотичного світогляду підростаючого покоління.

Метою уроку визначено розгляд міркувань поета на тему головних цінностей буття людини, її духовності крізь призму творчості В. Герасим'юка. Урок спрямовано на розвиток уваги, навичок вдумливого читання творів, сприйняття їхнього змісту, можливості робити ґрунтовні висновки, збільшення світоглядних ідей, корегування кругозору, виховання естетичних уподобань, пріоритетної любові до краси української поезії. Розповідь про життєвий та творчий шлях поета відбувається за допомогою детального аналізу програмових віршів В. Герасим'юка.

Наступний етап уроку – формування опорних знань, робота у формі невеликого круглого столу, розповіді про „скарби внутрішнього світу поетів”. Основний зміст уроку складається зі вступного слова вчителя, емоційного налаштування учнів на плідну роботу на занятті та поетапного, поступового, логічно вибудованого проведення уроку для досягнення поставленої мети. Окремим етапом уроку визначено розділ під назвою „скринька теорії літератури”, у якому розглянуто основні терміни теми: екзистенція, палімпсест, верлібр.

Літературний екскурс на тему „Сторінками життя та творчості Василя Герасим'юка” проводиться з метою наближення персоналії автора до учнівського розуміння головних етапів його біографії. Використовуються документальні джерела про життя поета, фотографії, візуалізуються краєвиди Гуцульщини.

Далі вчитель розглядає творчий доробок поета, звертає увагу на його збірки, роки їх видань, з'ясовує специфіку творчого слова В. Герасим'юка, підкреслює головну тематику його творів, у яких представлене життя рідної

Гуцульщини, особливості побуту та прадавніх вірувань гуцулів, чаруюча краса рідного краю.

У розділі представлено поетапний аналіз ідейно-художнього змісту віршів В. Герасим'юка „Перший сніг” та „Жива ватра”: виразне та змістовне читання творів, визначення їхніх тем та головних ідей, окреслення жанру та з'ясування форми творів (силабо-тонічні). Встановлюється головне значення окремих елементів поетичного змісту віршів. Представлено поєднання зображеного у поезії контексту з філософськи сентенціями.

ВИСНОВКИ

Статистичне обстеження 176-и віршованих творів, які склали збірку вибраного В. Герасим'юка „ANNO АФИНИ”, дає можливість дійти певних висновків.

1. В. Герасим'юк – поет „вихований”, у першу чергу на класичних (силабо-тонічних) формах. 59% його творів мають силабо-тонічну будову. З них 35,8% характеризуються двоскладовими розмірами. Улюблений поетів метр – ямб (30,7% від усіх поезій). У сегменті ямбічних творів виділяються монорозмірні (Я4, Я5, Я6ц) (25,6%) та різнорозмірні (5%) форми.

Найчастіше вживаний ямбічний розмір – п'ятистоповик (22,7%). За характером ритму поетові ямбічні п'ятистоповики поділяються на структури з альтернованим (16%), зі спадним (4,54%) та з висхідним (1,7%) ритмом.

Ямбічний чотиристоповик В. Герасим'юка (2,8%) за видами ритму буває з архаїзаторською (1,8%) та з традиційною (1,2%) тенденцією. У єдиному вірші з розміром Я6ц (0,6%) засвідчено симетричний ритм.

5,1% поезій збірки є ямбічними різностоповиками. З них 2,3% – врегульовані (Я 4, 2, 4, 2; Я 4, 3. 4, 3) та 2,8% – неврегульовані форми (Я 1-5, Я 5-6).

Лише 5% Герасим'юкових віршів мають хореїчну будову. 4,5% з них монорозмірні, характеризуються п'ятистоповим розміром. 1,2% мають традиційний ритм, 2,3% – архаїзаторський. Невпорядкований хореїчний різностоповик представлений одним віршем (0,6%) з розміром Х 1-5.

Для 21% творів характерна трискладова будова. Серед них безперечно домінують амфібрахічні (13%). Серед амфібрахіїв переважають монорозмірні твори (9%). Це – Амф 3 (1,8%) та Амф 5 (7,4%).

Урегульовані амфібрахічні різностоповики представлені розміром Амф 4, 2, 4, 2; неврегульовані – формами Амф 1-6, Амф 3-4, Амф 5-2.

6,25% творів мають анапестичну будову. 3,4% – монорозмірні (Ан3; Ан4; Ан5); 2,8% – різнорозмірні. Упорядковані форми: Ан 3, 2, 3, 2 („Я промчався тунелем тих літ...”); Ан 4, 4, 3, 4, 4, 3 („Коса”), невпорядкована – Ан 1-5.

Дактиль характерний лише для 1,7% поезій. Монорозмірні форми – Д 3 (0,6%), різнорозмірна – Д 4, 2, 4, 2 (0,6%).

Ознаки силабо-тонічної поліметрії має поезія „Я не знаю того, хто привів...”, перша частина якої написана чотири стоповим ямбом, друга – тристоповим анапестом.

Три поезії В. Герасим'юка (1,8%) за будовою є поліморфними формами. За кількістю рядків з переважаючим метром їх диференційовано на структури з ямбічною, амфібрахічною та ямбічно-амфібрахічною основою.

2. Водночас у віршах, написаних і двоскладовиками, і трискладовиками, поет демонструє тяжіння до відходу від унормованості, до урізноманітнення ритму.

Він досягає цього, по-перше, за допомогою використання позасхемних наголосів та зрушень наголосів; по-друге, уведенням іншорозмірних версів (наприклад, рядків Яб у творах, написаних Я5), по-третє, поділом рядків на інтонаційно виділені частини, окремі з яких він записує як самостійні рядки (особливо у ямбічних та амфібрахічних творах), по-четверте, зменшенням розміру в останніх версах твору, як, наприклад, у поезії „В цьому році різьбленому, в цьому квітневому році...”.

3. Наше дослідження про силабо-тоніку В. Герасим'юка не вичерпує заявленої теми. Варто вивчити поетове віршування у діяхронії (за збірками), а також розглянути його в аспекті строфіки та римування.

4. Подану в роботі методику вивчення поетичних творів В. Герасим'юка в ЗЗСО треба розвивати та удосконалити.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Герасим'юк Василь. Анно Афини. Вибрані вірші. К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2016. 320 с.
2. Герасим'юк Василь. Була така земля: вибране. К. : Факт, 2003. 392 с.
3. Герасим'юк Василь. Грегит. Вибране. К. : Просвіта, 2016. 512 с.
4. Герасим'юк Василь. Діти трепети: Поезії. К. : Молодь, 1991. 128 с.
5. Герасим'юк Василь. Космацький узір. Поезії. К. : Молодь, 1989.
6. Герасим'юк Василь. Кров і легіт. Вибрані вірші і поеми. Чернівці : Букрес, 2014. 320 с.
7. Герасим'юк Василь. Осінні пси Карпат: із лірики вісімдесятих. К. : Факт, 1998. 112 с.
8. Герасим'юк Василь. Папороть. Поезії. К. : Просвіта, 2006. 328 с.
9. Герасим'юк Василь. Поет у повітрі. Львів : Кальварія, 2002. 144 с.
10. Герасим'юк Василь. Потоки. Поезії. К. : Молодь, 1986. 120 с.
11. Герасим'юк Василь. Серпень за старим стилем. Презії. Львів : Кальварія, 2008. 32 с.
12. Герасим'юк Василь. Смереки: Поезії. К. : Молодь, 1982.
13. Герасим'юк Василь. Смертні в музиці. Вірші та поеми. К. : Логос України, 2007. 192 с.
14. Герасим'юк Василь. Все мало бути навпаки : [Інтерв'ю з письменником В. Герасим'юком. / Розмову вела Л. Тарнашинська]. *Літ. Україна*, 1998. 7 трав. С. 6.
15. Герасим'юк Василь. Не задихнутися сьогодні – це може, найбільший подвиг поета: [Інтерв'ю з письменником В. Герасим'юком. / Розмовляла Н. Артеменко]. *Чернівці*, 2003. 23 трав. С. 13.
16. Герасим'юк Василь. „Одне знаю напевне...”. *Сучасність*. № 3. 2003. с. 104-109.
17. Герасим'юк Василь. Поезія мстива. Навіть більше за жінку: [Інтерв'ю з письменником / Розмовляла О. Лань]. *Високий замок*, 2003. 27 берез. С. 11.

18. Герасим'юк Василь. Поезія – це серце істини, але й тіло також: [Розмова з поетом В. Герасим'юком. / Розмову підтримував О.Шаган]. *Народне слово*, 2004. № 1. С. 13.

19. Антологія сучасної поезії. Десять українських поетів. / Упоряд. і передмова В. Медвідя. К. : Роккард, 1995. 94 с.

20. Афанасьєва В. Дольник як класична тенденція у верлібрі (на прикладі збірки Василя Герасим'юка „Діти трепети”). *Актуальні проблеми сучасного віршознавства*: зб. наук. пр. конференції, присвяченої ювілеєві доктора філологічних наук, професора Наталії Василівни Костенко. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2012. С. 227-235.

21. Афанасьєва В. Тенденції українського дольника 1980-1990-х рр.. Український дольник: Колективна монографія. / За ред. Н. В. Костенко; упор. О. М. Собачко. К. : Видавничий дім Дмитра Бузгало, 2013. С. 245-279.

22. Базилевський В. Старовинні забави її сучасні метаморфози. *Літ. Україна*. 2006, 27 липня. С. 1-6.

23. Бойчук Б. Розмисли про поета в повітрі: Про нову збірку віршів В. Герасим'юка „Поет у повітрі”. *Сучасність*. 2003, № 3. С. 110-112.

24. Бунчук Б. І. Віршування Івана Франка. Чернівці: Рута, 2000. 308 с.

25. Василенко М. „Мливо Господа буденне” : [Поезія В. Герасим'юка]. *Голос України*, 1994. 1 груд. с. 12.

26. Волинський П. К. Основи теорії літератури. К. : Рад. Школа, 1967. 365 с.

27. Галич О., Назарець В., Васильєв Є. Теорія літератури : Підручник / За наук. ред. Олександра Галича. К. : Либідь, 2005. 488 с.

28. Голота Любов. Стихії Василя Герасим'юка. *Слово Просвіти*. 2003. 12 лют. С. 9.

29. Дащенко Н. розвиток поетичної образності шляхом звукової організації тексту. *Укр. мова і література: історія, сучасний стан, перспективи розвитку* : Науковий щорічник. Тернопіль, 1999. С. 250-253.

30. Дністровий А. Археологія етнічної пам'яті: Про творчість Василя Герасим'юка. *Критика*. 2000. № 6. С. 21-23.

31. Довідник з теорії літератури / Автор і упорядник У.Д. Данильцова. К. : А.С.К., 2001. 154 с.
32. Довженкова І. Поет тектонічних зрушень. *Дзеркало тижня*. 2002. 16 листоп. С. 19.
33. Домбровський В. Українська стилістика і ритміка. Українська поетика. Мюнхен, 1993.
34. Загул Д. Поетика : Підручник по теорії поезії. К. : Спілка, 1923. 220 с.
35. Зотиков О. „Була така земля” на річці Лючка. *Україна молода*. 2006. 3 черв. С. 8-9.
36. Івашко В. „Сам підведися” : Про поетичну збірку В. Герасим'юка „Потоки”). *Вітчизна*. 1989. № 1. С. 136-143.
37. Ірванець О. Поет у повітрі : Про збірку поезій В. Герасим'юка „Поет в повітрі”). *День*. 2003. 5 берез. С. 6.
38. Карвацький В. Спасенна стихія Василя Герасим'юка. *Кур'єр Кривбасу*. 2003. № 160. С. 194-199.
39. Качуровський І. Фоніка. К. : Либідь, 1994. 166 с.
40. Кирилюк С. Політ „над долиною сліз”. Маски і міти. *Буковинський журнал*. 2003. № 1. С. 226-234.
41. Кісельова Л. Поетика й ідеологія міфу Василя Герасим'юка. К. : НаУКМА, 2016. 106 с.
42. Ковалів Ю. Поетичний космос В. Герасим'юка. *Літ. Україна*. 2003. 6 лют. С. 3.
43. Копиця В. „Узвишшя радості” поетичного світу В. Герасим'юка. *Слово і час*. 2004. № 11. С. 42-53.
44. Костенко Н. В. Українське віршування ХХ століття : Навчальний посібник. 2-ге вид., випр. та доп. К. : Видавничо-поліграфічний центр „Київський університет”, 2006. 287 с.
45. Кремінь Т. Історіософський концепт лірики В. Герасим'юка. *Слово і час*. 2003. № 10. С. 71-75.

46. Кушнерик В.І. Функціонування звукосимволічних універсалій у германських та слов'янських мовах. *Наук. вісник Чернівецького університету : Збірник наукових праць*. Вип. 85. Чернівці : Рута, 2000. С. 12-17.
47. Лазарук М. Замість „Папороті” з'явилося „Повітря”. *Мол. буковинець*. 2002. 21-27 листоп. С. 17.
48. Моренець В. Жовті отави Карпат: [На здобуття Державної премії України імені Т.Г.Шевченка. Поетичні збірки В. Герасим'юка „Космацький узір”, „Діти трепети”]. *Літ. Україна*. 1992. 20 лют. С. 5.
49. Москалець К. Гуцулія, осінній архіпелаг. *Критика*. 2000. № 6. С. 21-23.
50. Москалець К. Навіщо поет у повітрі?: Роздуми над новою книгою В. Герасим'юка „Поет у повітрі”. *Березіль*. 2003. № 3-4. С. 163-180.
51. Настенко Ольга. Звукова організація поетичних творів збірки І. Франка „Баляды и рассказы”. *Наук. вісник Чернівецького університету*. Вип. 214-215. Слов'янська філологія. Чернівці : Рута, 2004. С. 90-93.
52. Настенко О. В. Порівняльний аналіз звукозапису поетичної збірки І. Франка „З івершин і низин” у першому і другому виданнях. *Питання літературознавства*. Вип. 11 (68). Чернівці, 2004. С. 75-85.
53. Пахаренко В. Художнє слово : Короткий нарис практичної поезики. *Укр. мова та література*. 2001. № 40. вкладка.
54. Салига Т. Між традицією і модерном (Штрихи до портрета Василя Герасим'юка). *Дзвін*, 1996. № 9. С. 123-130.
55. Скиба М. Українські палімпсести В. Герасим'юка. *Літ. Україна*. 2002. 5 груд. С. 5.
56. Таран Л. Чотири дебюти: [Про творчість поетів С. Короненко, Ю. Буряка, В. Герасим'юка, П. Куценка]. *Укр. мова і література в школі*. 1984. № 3. С. 12-18.
57. Ткаченко Анатолій. Мистецтво слова (Вступ до літературознавства) : підручник для гуманітаріїв. К., 2003. 488 с.
58. Ткачук М. Літературний процес 90-х років ХХ століття. *Українська мова та література*. 2000. Ч. 22. С. 1-6.